

TEATRIANKEET 2004/2005

1. Algupärane teatritekst, mille ilmumine Eesti lavale hooajal 2004/2005. tundub Teile märkimisväärne?
2. Põnevaim/ootamatuim tõlkenäidend eesti teatris?
3. Tugevaim lavastus?
4. ... muusikaline kujundus ja kunstnikutöö?
5. ... naisosatäitmine?
6. ... meesosatäitmine?
7. ... kõrvalosa?
8. Millise Eesti teatri repertuaarikujundust peate kõige läbimõeldumaks?
9. Kas viimase paari aasta jooksul sageli kuuldud kriitikute etteheide, nagu toimiks eesti teater kuidagi nihkes ühiskonnas ja kultuurielus reaalselt toimuvast (ehk „õhus“ olevast), kehtib endiselt või hakkavad asjad paika asetuma? Ja kui, siis mis suunas (st, kas teater suhestub muude protsessidega aktiivsemalt või on teatri marginaliseerumine tänases ühiskonnas omamoodi loomulik)? Kuhu asetub sellel kaardil meie algupärane dramaturgia? Või on tegu teravikuna pseudoprobleemiga?
10. Mida sooviksite kommenteerida? (Probleemid, mured, rõõmud, üllatused, vihastamised, tähelepanekud vms.)
11. Millised (arvatavasti) teatripildis olulised lavastused on nägemata?

ÜLEV AALOE:

1. Eelmisel hooajal oli mul kaks suuremat teatrielamust, mis mõlemad põhinesid „eesti asjal“: Kauksi Ülle „Taarka“ Obinitsas Seto Seltsimaja õuel ja Tammsaare „Tõde ja õigus. Teine osa“ Tallinna Linnateatris. Nüganeni Tammsaare-instseneering võimaldas luua sellise koolimiljöö ning õpetajate ja õpilaste galerii, et söandaksin 1. punkti all välja pakkuda mõlemat nimetatud teksti, seda vaatamata mõningatele dramaturgialistele puudustele.
2. Tõeliselt „suur kala“ sedapuhku võrku ei sattunud. Seetõttu kasutaksin võimalust märkida tandemi Volkonski-Villemson juba aastaid väldanud tulemusrikast tööd Shakespeare'i näidendite uute tõlgete kallal.
3. Tugevaim lavastus oli minu arvates „Tõde ja õigus. Teine osa“ (Elmo Nüganen), teatud mõõndustega ka „Taarka“ (Ain Mäeots); neist mõlemast leidsin ka meeldejäävaimad näitlejatööd. Mõlema puhul saab lisaks rääkida õnnestunud kunstnikutööst (Iir Hermeliin). Omas laadis täiuslikud lavastused olid ka „Julia“ (Tiit Ojasoo) ja kevadel eelesietendunud Nukuteatri „Troll-Poiss“ (Finn Poulsen).
4. „Julia“ Eesti Draamateatris – kunstnik-lavastaja Ene-Liis Semper, lavastaja ja muusikaline kujundaja Tiit Ojasoo.
5. Merle Jääger (nimiosa „Taarkas“).
6. Aarne Üksküla (Härra Maurus – „Tõde ja õigus. Teine osa“).
7. Rain Simmul (Slopašev – „Tõde ja õigus. Teine osa“). Marje Metsur („Taarka“: Võrumaalt pärit näitleja oskas väga tõetruult sulanduda setude massi Taarka ema rollis).

8. Rakvere Teatri repertuaarikujundus.
 9. Kas just pseudoprobleemiga, aga eesti teatri „suur mure“ see nüüd küll pole. Kriitikud kalduvad üldse teoretiseerima ja jõuavad vahel üsna küsitavate järeldusteni, nagu „näitlejateatri kriis“ vms.
 11. ??? (Lavastusi tuleb välja palju, ise olen näinud veelgi vähem lavastusi kui eelmistel aastatel, kuid enamikku neist, mis valiti parimate hulka ja pääsesid draamafestivalile Tartusse, samuti olen lugenud enamikku tekste. Aga minu nimistu ja valik on paratamatult subjektiivne, et mitte öelda ebaobjektiivne.)

JAAK ALLIK:

1. Merle Karusoo „Misjonärid“, Jaan Tätte „Meeletu“, Andrus Kivirähi „Aabitsa kukk“ ja Mart Kivastiku „Põrgu värk“.
  2. Edward Albee „Kits“, Shelagh Stephensoni „Vee mälu“, Kai Henseli „Klammi sõda“. Ja proosatekstidest muidugi George Orwelli „Loomade farm“.
  3. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“, Hendrik Toompere jun „Põrgu värk“, Tiit Ojasoo „Julia“, Madis Kalmeti „Vee mälu“.
  4. Kunstnikutöödest: Liina Keevalliku „Ema“, Ene-Liis Semperi „Julia“ ja „Rosenkrantz ja Guildenstern on jälle surnud“.
- Muusikaline kujundus: Peeter Konvalovi „Orkester“ ja „Suvi“, Tiit Ojasoo „Julia“.
5. Marika Vaarik („Klammi sõda“ ja „Teatriromanss“), Katariina Lauk („Teatriromanss“), Herta Elviste („Vladimiri väljak“), Liina Vahtrik („Ema“), Mirtel Pohla („Julia“), Piret Laurimaa („Vee mälu“).
  6. Tambet Tuisk („Padjamees“), Rain Simmul („Meeletu“), Guido Kangur („Kits“), Tõnu Oja („Aabitsa kukk“), Taavi Eelmaa („Ema“), Meelis Rämmed („Suvi“).
  7. Hilja Varem („Seitse samuraid“), Kat-

rin Saukas („Teatriromanss“), Rain Simmul („Tõde ja õigus. Teine osa“), Indrek Sammul („Sebastian“), Rein Oja („Padjamees“), Ain Lutsepp („Suveöö unenägu“), Vello Janson („Teatriromanss“), Tiit Sukk („Julia“), Arvi Mägi („Aarete saar“).

Tervikansamblina tahaksin esile tõsta „Põrgu värgi“ ja „Päl-tänava poiste“ truppi.

8. Möödunud hooajal tundub kõige läbimõeldum repertuaarivalik olevat Rakvere Teatril.

9. Päril pseudoprobleem see pole, sest lavastajail on siiski üllatavalt vähe öelda tänase tegelikkuse kohta. Möödunud hooajal võis selliseid soove üles lugeda ühe käe näppudel (Karusoo, Kommissarov, Aaslav-Tepandi, Võigemast, Sarnet). Loomulikult saab seda öelda ka klassikalise dramaturgia kaudu ja nii kõneles Nüganeni „Tõde ja õigus“ mulle tänapäeva ühiskonnast rohkem kui näiteks Kolditsa „Loomade farm“. Loo-tustandvalt on meie oma dramaturgia hakanud siiski juba asjast rääkima (Tätte, Kivirähk, Lennuk).

10. Kommenteeriksin meie teatrikriitikat, mille „ohvriks“ värskelts ka ise osutusin. Minu lavastus „Õnnetunne“ leidis retsenseerimist neljas olulisimas kultuuri kajastavas ajalehes, kolmes neist mõõdukalt positiivselt ja ühes mõõdukalt negatiivselt, nii et ei kvantiteedi ega suhtumise üle ma nagu kurta ei saaks. Paraku neljast artiklist kolmes ei räägita ega isegi ei nimetata lavastuses mängivaid näitlejaid. Võiks ju arvata, et ehk need näitlejad seda ei vääri-nud, kuid kuna kaks retsensiooni olid n-ö võrdlevad ja ka „Lõõmavast pimedusest“ ning „Push up'ist“ kirjutades ei mainitud näitlejatöid, siis tundub, et asi on siiski kriitikuis. Üheski artiklis pole muidugi sõnagi ka lavakujundusest. Loomulikult pole keegi retsensenti-dest lugenud näidendit, kuid see ei takista ühel neist mulle ette heitmast, et

Kriitikute arvates möödunud hooajal kolmandat kohta vääriv lavastus „Põrgu värk“. Pildil Tiit Sukk (Ferdi Sannamees) ja Jan Uuspõld (Eduard Wiiralt).

ma olevat „kummalise enesetsensuuri-
ga teravused eos välistanud“, teisel aga
arvamast vastupidiselt, et olen koomili-
se tasapinna võrdlemisi järjekindlalt
välja lõiganud ning näidanud sündmu-
si hoopis tõsidramaatilistena. Üks auto-
riitest saabus etendusele tund pärast sel-
le algust, mis aga ei osutunud takistu-
seks arvamuse avaldamisel. Seda kõike
omal nahal kogedes mõistan ma lavas-
tajate ja näitlejate põlglikku suhtumist
tänaesse teatrikriitikasse, mis suures
osas kujutab endast tõesti vaid juhuva-
taja juhumuljetamist ning pole mingilgi
määral teatriprotsessi tõsiselt võeta-
vaks koostisosaks. Erandiks on vahest
ehk ainult need üksikud lavastused,
mis TMKs põhjalikku ja mitmekülgset
käsitlust leiavad. Mida teha? Ma ei
söandaks öelda, et seda juhumuljeta-
mist üldse vaja pole, kuid panen siiski

imeks kriitikute eneseväarikuse lati nii-
võrd madalale langemist.

11. Ma pole näinud kogu Nukuteatri re-
pertuaari ja teistest olulisematest lavas-
tustest „Vanemuises“: „Suur kuri hunt“,
„Nagu teile meeldib“, „Tuletikke lae-
namas“, „Veronika otsustab surra“ ja
„Taarka“; „Endlas“: „Agnes“, Rakvere
Teatris: „Johannese passioon“ ja mujal
„Soolaev“, „Eebenipuust torn“, „Iwo-
na, burgundi printsess“, „Kustutage
kuuvalgus“.

RAIT AVESTIK:

1. Katri Aaslav-Tepandi / Vaino Vahingu „Teatriromanss“, Andrus Kivirähi „Aabitsa kukk“, NO 99 „originaaltekstid“, Jaan Tätte „Meeletu“, Kauksi Ülle „Taarka“.
2. George Orwelli „Loomade farm“, Martin McDonagh’ „Padjamees“, Katja

Krohni „Suur kuri hunt“, vendade Presnjakovide „Terrorism“ ja Kai Henseli „Klammi sõda“.

3. Tiit Ojasoo „Julia“ (Draamateatris) ja „Seitse samuraid“ (NO 99).

4. Kunstnikutöö: „Vanemuise“ „Taarka“ (Iir Hermeliin) ja „Suur kuri hunt“ (Jaanus Laagriküll), Draamateatri „Julia“ (Ene-Liis Semper), Nukuteatri „Karjatüdruk ja korstnapühkija“ (Kalju Kivi), Rakvere Teatri „Johannese passioon“ (Kristi Leppik), „Ugala“ „Aarete saar“ (Jaak Vaus). Muusikaline kujundus: Von Krahlis „Ainult võltsid jäävad ellu“, VAT Teatri „Päl-tänava poisid“ (Kaspar Jancis), Draamateatri „Julia“ (Tiit Ojasoo).

5. Marika Vaarik („Teatriromanss“ ja „Klammi sõda“), Merle Jääger („Taarka“), Piret Rauk („Vee mälu“).

6. Tambet Tuisk („Padjamees“), Lauri Kink („Diileri valik“), Tõnu Oja („Aabitsa kukk“).

7. Kõik näitlejad lavastuses „Ainult võltsid jäävad ellu“, Hele Kõre („Meeletu“), Jaak Prints ja Kersti Heinloo („Suur kuri hunt“), Aarne Soro ja Hilje Murel („Terrorism“).

8. Tundub, et kõik teatrid on oma reper tuaari üle ja läbi mõelnud. Küsimus on selles, mida taotletakse. Eks suurematel teatritel ole muidugi keerulisem. Samas tundub neil ka kõik suhteliselt paigas olevat.

9. Ilmselgelt ei räägi eesti teater sotsiaalsel ja poliitilistel teemadel. Selline teater meil praktiliselt puudub. Kuigi igapäevane elu ja poliitika annavad materjali küllaga. Kas või Nukuteatrile. „Poliitikud“ lavale, publikule tomatid kätte ja nalja saab kõvasti. Äärmiselt vaeses seisus on ka sotsiaalselt terav teater noortele jne. Mõtte- ja kunstiteatrit on juba üsna hea valik. Vormiliselt on meie teater n-ö muude protsessidega jõudsamalt suhestuma hakanud, sisuliselt erilist sekkumist veel märgata pole. Aga jah – kas peakski!?

10. Rõõmud ja mured kipuvad aastast aastasse korduma. Kõike on liiga palju, midagi on natuke vähe. On head ja õiget teatrit ning head käitumist ja mõtlemist. Palju on jama ja see väsitab. Ka „teatrielu“ puudutava ajakirjanduse kontekstis. Paha on see, et uusi noori mõtestatult kriitilisi kriitikuid eriti ei paista ning vanimad kriitikud ei taha kirjutada. See on väsitav. Aga ikkagi pakub meie teater midagi sellist, mille pärast oma tööd rõõmuga edasi teed. Ja tahad neid (nii teatrit kui oma tööd) veel paremakski muuta.

11. Draamateatris „Õmblejannad“, „Surm ja tütarlaps“; Linnateatris „Tõde ja õigus. Teine osa“, „Impro 3 – Punane Hanrahan“; Vene teatris „Preili Julie“; NO 99s „Vahel on tunne, et...“; „Vanemuises“ „Salemi nõiad“, „Nagu teile meeldib“; „Endlas“ „Deemon“; Rakvere Teatris „Misjonärid“; Von Krahlis „Ema“; „Theatrumis“ „Miks mitte abielluda“; MTÜ Ühendus R.A.A.A.M.: „Põrgu värk“; MTÜ Kell Kümme: „Eebenipuust torn“.

MARIS BALBAT:

1. Jaan Tätte „Meeletu“ Linnateatris (hea oli ka Eva Klemetsi lavastus). Mart Kivastiku „Põrgu värk“ (tema „Savonarola“ puhul tahaks aga autorile soovitada, et ta enam ei teeks tellimustööd – ei näi asjale kasuks tulevat). Ka Karusoo „Misjonärid“ Rakvere Teatris, mis millegipärast siiski puudutas vähem kui enamik Karusoo eelmisi dokumentaalnäidendeid. Mõttekas (ja samas naljakas!) oli ka inimestega manipuleerimisest rääkiv Kivirähi „Aabitsa kukk“. Katri Aaslav-Tepandi „Teatriromanss“ ei täitnud ootusi: liiga lihtsalt teatrilugu illustreeriv, samas näitlejate osas kas valesti valitud tüpaažid (Juhan Luiga – Tõnu Tepandi) või vähe veenev rolliesitus (Erna Villmer – Katariina Lauk).

2. Martin McDonagh' „Padjamees“ NO-teatris, Shelagh Stephensoni „Vee mälu“ „Endlas“.

Kriitikute möödunud hooaja lemmiklavastus „Julia“.
Pildil: Mirtel Pohla (Julia) ja Taavi Teplenkov (Tybalt).

3. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“ Linnateatris. „Põrgu värk“ Viinistu kunstimuuseumis (siin klappis Kivastiku ja Toompere koostöö vägagi hästi). Palju kiidetud „Julia“ ei suutnud mind millegipärast kaasa haarata.

4. Aime Undi väga leidlik ja ootamatu, samas hästi funktsionaalne lahendus Linnateatri „Meeletus“.

5. Piret Laurimaa – ootamatult särav osatäitmine Teresana „Endla“ „Vee mälus“.

6. Sulev Tepparti Aleksander Tassa „Põrgu värgis“ – küllap Tepparti elu parim roll. Aarne Üksküla Maurus Linnateatri „Tões ja õiguses“. Guido Kanguri Martin Draamateatri „Kitses“ (üks neid juhtumeid, kus lavastust väärtustab põhiliselt üks näitlejaroll). Ain Lutsepa Leon Grumberg Draamateatri „Õmblejannades“ (seekord väärtustavad lavas-

tust kaks osatäitmist – ka Kersti Kreismanni oma). Hannes Kaljujärve Solness „Vanemuise“ „Ehitusmeister Solnessis“. Tõnu Oja Draamateatri „Aabitsa kukes“. Nimekirja võiks jätkata – samal ajal kui väga heade naisosade meenutamisel jään kimpu.

7. Rain Simmuli Slopašev Linnateatri „Tões ja õiguses“ – aga ka enamik teisi õpetajate rolle selles lavastuses. Allan Noormets Linnateatri „Meeletus“. Kersti Kreismann „Õmblejannades“.

8. Jään vastuse võlgu, liiga vähe on nähtud.

9. Liiga suurt nihet ei ole. Algupärase dramaturgia koht teatrite üldises repertuaaris on sellest punktist hinnates hea. Marginaliseerumine pole loomulik.

10. Midagi väga olulist kadus eesti teatrist Mati Undiga, ja see tähendab rohke- mat kui tema üksikute lavastuste kvaliteeti.

Probleemiks on vähekaidavates kohtades mängitavate suvelavastuste kättesaadavus. Juba teist suve jäi mul täitumata tungiv soov näha Kuusalu lähistel mängitavat „Eesti ballaade“. Eelmisel suvel jäi samamoodi nägemata kusagil Lahemaa pärapõrgus etendatav „Suvekool“, mis mind vägagi huvitanud oleks. Samal moel jäi eelmisel suvel vaatamata ka „Orkestriproov“ Narvas, mida mängiti hiljem küll Tallinnas, aga mida üks lavastust Narvas näinud inimene tungivalt soovitas mitte mujal vaadata.

Ma ei ole autoomanik, ja küllap mitte ainus selletaoline. Kas asjale ei leiduks mingit lahendust? Teatriliidu poolt? Kirjanike Liit tegi sel suvel „Eesti ballaadide“ vaatamiseks ühisväljasõidu. Või oleks kas või mõnelegi etendusele üürida (tasuline) buss? Muidugi, saan aru, et kui etendused on niigi välja müüdnud, pole teater või lavastusgrupp asjast huvitatud.

11. Nägemata on sedavõrd palju, et kõhklesin, kas mul on üldse õigust siinsele ankeedile vastata. Nägemata lavastuste hulgas on „Kevade“, „Surm ja tütarlaps“, „Seitse samuraid“, „Taarka“, „Neli aastaaga“, Rakvere Teatri „Boob teab“, „Ainult võltsid jäävad ellu“, „Pältänava poisid“ ja palju muud. Nähtud on eelkõige Tallinna teatrite lavastused.

Kõhedust tekitas minus aga seik, et mõni lavastus, mis tegelikult on nähtud, ei meenunud mulle algul sellisena üldse! Nagu pühitud mälest. Miks nii? Kas viga on minus või lavastuses? Kui ometi mäletan mõnda teist samal ajal nähtud lavastust üksikasjadeni. Mälu valib? Mille järgi?

KRISTI EBERHART:

1. Mart Kivastiku „Savonarola tuleriit“. Teatriajaloo huvilisena ei saa ma mainimata jätta ka Katri Aaslav-Tepandi ja Vaino Vahingu „Teatriromanssi“, mis oli üle viiekümne viie aasta esimene draamalavastus „Estonias“. Väga kah-

ju, et näidendina ja teatrisündmusena jäi see siiski marginaalseks ürituseks. Autorite tekst pani mõtlema selle üle, mis on teatriaaloost rääkiv näidend ja mis memuaarpõimik kultuuriõhtul esitamiseks. Kahjuks olid autorid dokumentaalainese tsiteerimise kõrval jätnud vähe ruumi improvisatsioonile, ilmselt uskudes, et kirjakatkendites ja ajalooraamatutes on salvestunud kunagi elanud inimeste essents ja tõde, et sel ajal, kui Erna Villmer ei kirjutanud kirja ega seisnud laval fotona säilinud poosis, polnud teda olemas. Väiksempi samm assotsiatsioonide ja improvisatsiooni teele oleks asjale elu sisse puhunud. Seda suurema nostalgiaga tuli meelde Mari Tuulingu – Jaanus Rohumaa kümne aasta tagune „Ainus ja igavene elu“ ja kevadel oli pidu minus eneses, kui lugesin Andrus Kivirähi näidendit teatrientusiasti Adolf Rühka lühikesest elust.

2. Martin McDonagh' „Padjamees“.

3. Hendrik Toompere „Savonarola tuleriit“. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Julia“. Üks neid lavastusi, mille puhul on kahju vaid ühest asjast – et oled seda juba näinud ja esimest korda enam ei tule. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“, kui hea lavastuse mõõdupuuks arvata see, et veedad mitu head tundi Põrgusaalis ja ei kahetse sellest minutitki.

4. Ojasoo-Semperi „Julia“ Draamateatris ja Rainer Sarneti „Ema“ (kunstnik Liina Keevallik) Von Krahlis (mõlema puhul nii muusikaline kujundus kui ka kunstnikutöö).

5. Liina Vahtrik lavastustes „Ainult võltsid jäävad ellu“ ja „Ema“; Marika Vaarik „Klammi sõjas“.

6. Kristjan Sarv (Mishima – Ojasoo – Semperi „Vahel on tunne, et elu saab otsa...“) – pühendunud, jõuline ja kirglik näitleja. Juhan Ulfsaki ja Mait Malmsteni hea vorm erinevates lavastustes.

Kriitikute arvates möödunud hooajal teist kohta vääriv lavastus „Tõde ja õigus. Teine osa“. Pildil: Argo Aadli (Indrek) ja Aarne Üksküla (härra Maurus).

7. Indrek Sammul ja Rain Simmul Linnateatri „Tões ja õiguses“, Jan Uuspõllu paavst „Savonarola tuleriidas“. „Punase Hanrahani“, „Tõe ja õiguse“ ja „Julia“ näitlejaansamblid tervikuna.

8. (Ei ole veel omandanud seda rütmi, et vaatan kõik ära, sellepärast ei saa kunstilise terviku osas sõna võtta.)

9. – 10. Umbusaldan sügavalt lähene mist, mille kohaselt kaasaegne teater on teater, kus laval peame nägema kusemas, oksendamas ja alasti liikumas narkomaane, viibima piinliku tunnistajana ränga peretüli juures, kuulama sundüürnike jauramist ja elama kaasa läbi põlenud karjääriinimeste romantilisele põgenemisele linnast maale. Ma ei leia, et mis tahes päeva- või ajakajalise teema eksponeerimine või nn räme šokeerimine määraks eos teatri kaasaegsuse.

Teater muudab sotsiaalse probleemi teatrimudeliks, mis kantakse hiljem

reaalsusele omakorda üle. Kusjuures mudel, mis luuakse, aetakse segi probleemi lahendusega. Elu ja kunsti vahet on paratamatult nihkes, ent seda rohkem-vähem varjatud moel. Teemavaliku kõrval loeb pigem, kuidas teatrit tehakse. Teater võiks vaataja viia avastuslikule rännule teatri võimaluste juurde, selle asemel et kopeerida/parodeerida publitsistikat, tõsieluseriaali või krimikroonikat.

Vahel tundub, et klassika ja professionaalsus on väärtus iseeneses, mis kannatab välja ja õilistab igasuguse tasemega lavastust. Selline toimimine omab meil normaalsuse monopoli, see hirmutab ning kingib vahel mõned tõeliselt painajalikud tunnid teatris, ent sellekohase ängi väljendamine oleks absurditegu, sest kõik, sametoolidest, teenekast lavastajast, rahasummadest ja professionaalsetest näitlejatest väärrika

publikuni su ümber toetab normaalsuse koodi, et kõik on nii, nagu peab.

Samas ei poolda ka mõne noorema põlve kriitiku arukaotust iga kord, kui Von Krahlis või NO 99s midagi lavale tuleb. See rikub hea asja kuidagi ära.

11. Nägemata on palju, ent mul on kahju, et nägemata on Karusoo „Misjonärid“ ja Saaremäe „Johannese passioon“ Rakvere Teatris, VAT Teatri „Päl-tänavapoisid“, Viinistu projekt „Põrgu värk“ ja „Taarka“ Obinitsas.

SVEN KARJA:

1. Andrus Kivirähi „Aabitsa kukk“, Mart Kivastiku „Savonarola tuleriit“, Kauksi Ülle „Taarka“.

2. Esmakordselt meie lavadel: David Greigi „Kosmonaudi viimane teade...“, vendade Presnjakovide „Terrorism“, Pirkko Saisio „Tundetud“. XX sajandi dramaturgia klassikast Arthur Milleri „Salemi nõiad“ ja Ariel Dorfmani „Surm ja tütarlaps“. Hooaja maailmaklassika afišš kujunes ootamatult hõredaks – vaid paar Shakespeare'i, üks Ibsen, üks Strindberg.

3. „Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki“ oli selle tüki nimi, mis – olemata küll „puhta kunsti“ parameetrite põhjal teab mis šedööver – pani uskuma, et kõik polegi veel kadunud.

Tagasivaateliselt on oma koosmõjus üha olulisemaks muutunud Mati Undi viimaseks jäänud hooaja triloogia: „Ehitusmeister Solness“, „Surm ja tütarlaps“, „Deemon“.

4. Ardo Ran Varrese muusikalised kujudused, töö muusikajuhina, sel hooajal nähtutest „Savonarola tuleriit“ ja „Julia“. Iir Hermeliini kunstnikutööd – „Taarka“, „Tõde ja õigus. Teine osa“, „Suveöö unenägu“.

5. Marika Vaarik („Klammi sõda“), Mirtel Pohla („Julia“), Harriet Toompere („Surm ja tütarlaps“), Merle Jääger („Taarka“), Helena Merzin („Salemi nõiad“).

6. Tambet Tuisk, Rein Oja („Padjamees“), Tarvo Sõmer („Seitse samuraid“), Riho Kütsar („Salemi nõiad“), Lauri Kink („Diileri valik“).

7. Andres Raag, Mart Koldits („Tõde ja õigus. Teine osa“), Marje Metsur („Taarka“), Hilje Murel („Terrorism“), Juhan Ulfsak („Ema“).

9. Teater nihkes ühiskonnast? Üks teljenihe ripub ära lihtsast asjaolust, et paratamatult pisike eesti teatrikehand peab vastama väga erisuguste vaatajarühmade ootustele – nii neile, kes eitaavad teatrilaval igasugust olmet ja inimesuhete eritlusi, kui ka neile, kellele „Täismäng“ on jäänud elu tipp-teatrielamuseks. Samas pole need vaatajarühmad piisavalt aredalt välja kujunenud, et vastava profiiliga teater saaks olla kindel oma „sõnumi“ kohalejõudmises. Enamjaolt kommunikeerutakse pigem hea õnne peale.

Kriitika ja vaataja huvide nihestumine on muidugi iidne teema. Lõppenud hooaeg kergitas mitmel korral üles just kriitika objekti valiku teema. Võib mõista, miks kriitika jättis käsitlemata Eesti Draamateatri lavastuse „Kõik armastavad...“, raskem on aru saada, miks juhtus sama „Õmblejannadega“ – kummatigi on tegemist teatri publikumenükamate lavastustega. Nagu aru saan, on vaikumisi kokku lepitud, et Vana Baskini Teatrini eesti teatrikriitika ei „madaldu“, samas läheb kriitikond miskipärast alati elevile iga kodumaise muusikali valmimisel. Ei väida eelneva, nagu oleks kriitika poolt mõni oluline kunstisündmus maha magatud, aga mõnd lavastust tasuks ehk vaadelda ka sotsioloogilise fenomenina – mis selline teater ka väärt on, mida teatrikülastaja tegelekult tarbib?

10. Parim, et tänaseks päevaks on formeerunud ridamisi uuemaid ja päris uusi teatrilaseid institutsioone, kelle puhul võid olla kindel, et allapoole professionaalset miinimumi ja head mait-

Kriitikute lemmiknaisosatäitja Marika Vaarik (õpetaja Klamm) VAT Teatri lavastuses „Klammi sõda“. Autor Kai Hensel. Lavastaja Aare Toikka.

set ei laskuta selle egiidi all kunagi. NO 99 ja Von Krahl nagunii, aga ka Kanuti saal, „Theatrum“, Saueaugu teatritalu, „Baltoscandal“, Võru Teatriatelj, „Nargen Opera“, Emajõe Suveteater. 11. „Kosmonaudi viimane teade...“, „Kustutage kuuvalgus“. Nukuteater tervikuna.

ETERI KEKELIDZE:

2. George Orwelli „Loomade farm“.
3. „Julia“, „Tõde ja õigus“, „Seitse samuraid“.
4. Kunstnik Ervin Öunapuu („Savonarola tuleriit“).
5. Mirtel Pohla („Julia“).
6. Rain Simmul („Meeletu“), Argo Aadli („Tõde ja õigus. Teine osa“).
7. Indrek Sammul („Sebastian“ ja „Tõde ja õigus. Teine osa“), Rain Simmul („Tõde ja õigus. Teine osa“).

MADIS KOLK:

1. Mart Kivastiku koostöö Hendrik Toomperega, eriti „Põrgu wärgis“, Merle Karusoo „Misjonärid“ ning Smuuli, Viidingu ja Liivi põhjal kokku põimitud „Johannese passioon“.
2. Martin McDonagh' „Padjamees“ ja Kai Henseli „Klammi sõda“.
3. Hendrik Toompere jun „Põrgu wärk“ ja Tiit Ojasoo „Padjamees“ ning „Seitse samuraid“ (viimane koos Ene-Liis Semperiga).
4. Kunstnikutöödest Iir Hermeliini „Tõde ja õigus. Teine osa“ (kahjuks on veel nägemata „Vanemuise“ „Suveöö unenägu“), Ervin Öunapuu „Põrgu wärk“ ja „Savonarola tuleriit“, Ene-Liis Semperi „Julia“ ja „Seitse samuraid“. Muusikalistest kujundustest Tiit Ojasoo ja Ardo Ran Varrese „Julia“ ning viimase „Savonarola tuleriit“. Kaspar Jancise ühendatud looming „Pál-tänava poistes“.

5. Marika Vaarik („Klammi sõda“), Kaie Mihkelson („Kustutage kuuvalgus“) ja Piret Laurimaa („Vee mälu“).
6. Rein Oja („Padjamees“ ja „Seitse samuraid“), Tõnu Oja („Aabitsa kukk“) ja Tarvo Sõmer („Boob teab“, „Misjonärid“ ja „Seitse samuraid“).
7. „Põrgu wärgi“ trupp tervikuna, Rain Simmul, Indrek Sammul, Andres Ots ja Kalju Orro („Tõde ja õigus. Teine osa“).
8. Üht ja ainust ei oska esile tõsta. Ilusa algusega annab lootust NO 99.
- 9.–10. Ega meie teater tervikuna just väga agaralt „õhus olevaga“ suhestuma ei kipu, kuid samas ei tahaks, et sellest teemast saaks mingi hüsteeriline pendel, mis kord teostub laval mõne valearvestusliku sotsiaalsuse lipu lehvitamisena, siis aga mõne lokaalset tähendust omava ja üksnes eksperimentaalsuse loosungit kandva klubiüritusena. Näited selle kohta, kuidas neid (näilisi) vastandpoolusi ühendada, pealegi nõnda, et ka publik on rahul, vt vastus 3. Eriti just Ojasoo puhul on korduvalt kõneldud uuest teatrist ja uuest näitlemisest. Usun aga, et isegi kui seda „uut“ mitte rõhutada, ei muutu määratlus sellest solvavaks, küll aga täpsemaks. Niisiis, möödunud hooajal rõõmustasid need lavastused, mis näitasid tahet teatri teatripärasust ära tunda, (taas)avastada, edasi arendada ning edastada nii sotsiaalset kui ka esteetilist uuenduslikkust teatrispetsiifikast lähtudes. Kõlab nagu käibetõde, aga praktikas siiski mitte nii tihti esinev.
11. „Meeletu“, „Õmblejannad“, „Suur kuri hunt“, „Kosmonaudi viimane teade...“.

GERDA KORDEMETS:

1. Jaan Tätte „Meeletu“ (Tallinna Linna-teater), Mart Kivastiku „Põrgu wärk“ (MTÜ Ühendus R.A.A.A.M.) ja „Savonarola tuleriit“ (Eesti Draamateater).
2. Pirkko Saisio „Tundetuse“ (Rakvere Teater), Kai Henseli „Klammi sõda“ (VAT Teater).

3. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“ (Tallinna Linnateater), Hendrik Toompere jun „Põrgu wärk“ (MTÜ Ühendus R.A.A.A.M.).

4. Kujundus: lir Hermeliin ja muusikaline kujundus: Riina Roose – „Tõde ja õigus. Teine osa“ Tallinna Linnateatris. Kujundus: Ervin Õunapuu – „Põrgu wärk“ (MTÜ Ühendus R.A.A.A.M.), „Savonarola tuleriit“ ja „Kevade“ (Eesti Draamateater).

5. Marika Vaariku õpetaja Klamm („Klammi sõda“) ja Karin Kask („Teatriromanss“).

6. Rain Simmul („Meeletu“).

7. Mart Kolditsa Vürst Bebutov ja Rain Simmuli Slopašev („Tõde ja õigus. Teine osa“), Allan Noormetsa Meinart („Meeletu“), Hendrik Toompere jun Leonardo da Vinci („Savonarola tuleriit“).

9. Kindlasti ei ole tegu pseudoprobleemiga. Aga ehk on pendel juba lõpus ära käinud, sest kontakt reaalse maailmaga on nii mõneski lavaloo juba tekkinud (näiteks „Meeletu“, „Põrgu wärk“, „Tundetuse“, „Johannese passioon“, „Klammi sõda“, „Päl-tänava poisid“).
10. Kõige masendavam ongi, et ikka veel ei taha eriti midagi kommenteerida, suurt miski ei tee rõõmu ega kurvasta või vihasta... Tundub endiselt, et kultuurikriitika on võõrandunud nii kultuurist kui ka elust.

Ühelt poolt võib probleem olla selles, et teater ei anna diskussiooniainet, teisalt prevaleerib kriitikas teatav üleolev suhtumine teatrisse.

11. „Aabitsa kukk“, „Padjamees“, „Taarka“, „Vee mälu“, „Misjonärid“, „Ainult võltsid jäävad ellu“... ilmselt on neid veel.

JAANUS KULLI:

1. Jaan Tätte „Meeletu“ Tallinna Linna-teatris, Mart Kivastiku „Savonarola tuleriit“ Eesti Draamateatris ja „Põrgu wärk“ Viinistu kunstimuseumis.
2. Kai Henseli „Klammi sõda“ VAT Teatris.
3. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine

Kriitikute lemmikmeesosatäitja Rain Simmul (Mina) Tallinna Linnateatri lavastuses „Meeletu“. Autor Jaan Tätte. Lavastaja Eva Klemets.

osa“ Tallinna Linnateatris; Madis Kalmeti „Vee mälu“ Pärnu „Endlas“, Üllar Saaremäe „Johannese passioon“ Rakvere Teatris, Hendrik Toompere jun „Põrgu värk“ Viinistu kunstimuuseumis; Tiit Ojasoo „Julia“, Priit Pedajase „Suveöö unenägu“ ja „Kevade“ Eesti Draamateatris.

4. Muusikaline kujundus: Tiit Ojasoo „Julia“ ja Ardo Ran Varrese „Savonarola tuleriit“ Eesti Draamateatris.

Kunstnikutöö: Iir Hermeliini „Tõde ja õigus“ Tallinna Linnateatris; Kristi Lepiku „Johannese passioon“ Rakvere Teatris; Ervin Õunapuu „Põrgu värk“ Viinistu kunstimuuseumis ja „Savonarola tuleriit“ Eesti Draamateatris.

5. Marika Vaariku õpetaja Klamm („Klammi sõda“), Kaie Mihkelsoni Naine („Kustutage kuuvalgus“).

6. Rain Simmul „Meeletus“, Ain Lutsepa Kipps („Naine mustas“) ja Mait Malmsteni Savonarola („Savonarola tuleriit“); Rain Simmuli Slopašev ja Kalju Orro Voitinski „Tões ja õiguses“.

7. Mart Kolditsa vürst Bebutov ja Andres Raagi Kopfschneider „Tões ja õiguses“.

9. Pigem on see pseudoprobleem.

10. Korraga on saanud silmanähtavalt kaelakandvaks Mart Kivastiku ja Hendrik Toompere jun koostöö. Nii Draamateatris („Savonarola tuleriit“) kui eriti Viinistus, kus teist aastat järjepanu sünnib hooaja üks märkimisväärsemaid lavastusi – „Põrgu värk“.

Nii tahaks tegelikult terve „Põrgu värgi“ trupi eraldi välja tuua, nagu ka „Tõe ja õiguse“ trupi, kus üleüldse raske kui mitte võimatu lahterdada paljud rollid pea- või kõrvalosadeks.

Vene Draamateatri puhul on see nüüd küll tagantjärele tarkus või rusikatega vehkimine pärast kaklust, sest tänaseks on Eduard Toman kunstilise juhi kohalt lahkunud, aga seda enam loodaks, et teatri juhtkonnal on oaidu hoida lubamast lavale sedavõrd nõrka materjali (ja ka lavastust), nagu oli suvelavastusena reklaamitud „Kuidas armastada keisrinnat“. Kui aga selle lavastusega taheti need vähesedki eestlased, kes sinna aeg-ajalt satuvad, tulevikus eemale peletada, siis see eesmärk sai kuhjaga täidetud.

Mäletan, kuidas mõni aasta tagasi Eesti Draamateatri remondi ajal rääkis Priit Pedajas oma maja tähtsusest ja tähendusest, samas kui ED-d polnud ju kuskile pühitud, see seisis vaid pool aastat tellingutes. Mida selles kontekstis peaks rääkima Eino Baskin, kes hops! ühel päeval ennast taas tänavalt leidis.

Kutsuti vaatama lavastust „Pianoola ehk mehaaniline klaver“ Linnateatris, sest selle esietendusest möödus kümme aastat. Läksin. Seina peal oli väljas, kui palju näitlejaid on nende aastate jooksul lavastusest läbi käinud, mõni ühest rollist teise üle kasvanud. Lavastus ise oli aga selline, nagu oleks just-just jõutud kümnenda mängukorrani ja ka kõige peenemad nüansid ja väiksemadki misansteenid paika loksunud.

11. Rahvusoper „Estonia“ ja Nukuteatri lavastused, „Tundetud“ Rakvere Teatris, „Suveöö unenägu“ Leigo järvel, „Vladimiri väljak“ ja „Suur kuri hunt“ „Vanemuises“.

VALLE-STEN MAISTE:

1. Eriti Merle Karusoo „Misjonärid“, aga ka „Johannese passioon“ Rakvere Teatris.
2. Martin McDonagh' „Padjamees“. Aga ka Edward Albee „Kits“ ja Kai Henseli „Klammi sõda“.
3. Eriti Rainer Sarneti „Ema“ Von Krahli Teatris, aga ka Tiit Ojasoo „Pad-

jamees“ teatris NO 99 ja suurüllatusena Kadi Tudre „Õmblejannad“ Draamateatris.

„Julia“ ei ole loomulikult halb ega keskpärane lavastus, kuid ühe vormiliselt õnnestunud noortetüki korduv auhindamine ja asetamine teatripildi kesmesse tundub siiski arusaamatu ja kohatu. Ei mõista, kuidas mitu täiskasvanud ja kogenud teatrikriitikute žüriid saavad „Finis nihilit“ ja „Juliat“ koos hinnates teha valiku viimase kasuks.

Ja lõpuks Mati Undi „Surm ja tütarlaps“. Vaatamata lavastuse rabeledusele ja Polanski filmi hiilgavale jäljele oli selles lavastuses ikkagi olemas kõik see, mille pärast võib-olla üldse teatris käima hakkasin ja mis moodustas minu ja küllap paljude jaoks meie üleminekuaja teatri kõige erutavama tuuma, millega sai koos kasvatud, kujunetud, end haritud ja mille najal elu, ümbritsevat ning inimesi mõistetud. Selles lavastuses olid pöörased *mix*'id, ülima kunstlikkuse ja teiselt poolt naturalistliku tooruse kokkusulatamine ning kõrge ja madalaga mängimine, millist vabadust vaid end kõikjal kodusena tundev geenius saab endale lubada. Oli hullust ja lihtsust, ülevust ja robustsust, kaunist ja banaalset, mis ometi ei tõrjunud alla minemast. Ning Harriet Toompere mängis küsitavustele vaatamata kohati sel näitlejavahendite harva nähtaval piiril, milleni vaid Mati Unt oma näitlejaid, eriti naisnäitlejaid mõistis viia. Meest, kelle töödes oli enam kui pool sellest, mis taasiseseisvunud Eesti teatris üldse oluline, ei ole enam. Kindlasti elab tema mõju paljudes, kuid kindlasti jääb maha ka tühjus, millel võtavad koha sisse hallus, igavus ja rutiin. Ka kriitikutöös. Kardetavasti on selliseid, kes olid ja jäävadki asendamatuks.

4. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi koostöö „Julias“ ja „Seitsmes samurais“. Esimese muusikaosas siis ka Ardo Ran Varres.

5. Pille Lukin jt õmblejannad. Liina Vahtrik „Emas“.
6. Juhan Ulfsak „Emas“, Ain Lutsepp „Õmblejannades“, Jan Uuspõld „Savonarolas“.
7. Taavi Eelmaa Sid Vicious. Mait Malmsteni lavalolek tõstab tuntavalt iga tüki mõjuvust, olgu pea- või kõrvalosas. Huvitavad olid Arno ja Köstri kuju „Kevades“ mitte ainult rollide (Lauri Lagle, Tõnu Kark), vaid ka uudse lavastajalähenedamise poolest. Sepo Seeman Kristusena „Piiblis kahe tunniga“. Tiit Sukk episoodiliselt „Savonarolas“ ja „Julias“.
8. Pole mingi üllatus, et siinkirjutaja arvates ei teki küsimust, kas ühiskondlikult ülal peetava teatri repertuaar on ka kohane, vaid Von Krahlis ja esimese hooaja põhjal ka NO-teatris.
9. Minu arvates ei ole teatri kaugene mine ühiskonnas toimuvast olnud kunagi nii problemaatiline kui suure osa teatri tähendusetus esteetilise avangardi või siis lihtsalt kõrgetasemelise kunstisündmuse mõttes. Teater kui institutsioon tervikuna on kaldunud ikka enam meelelahutusasutuse kui ühiskonna peegli ja kunstilise avangardi rolli täitma. Muutus ja nihkeid teatripildi eri osades muidugi on, kuid tervikut silmas pidades näib toimivat siiski vaid nokk kinni – saba lahti efekt.
10. Rõõm on muidugi NO-teatri sünd ja Von Krahli Teatri stabiilne kõrgvorm ka näitlejatöid silmas pidades. Krahli puhul räägiti aastaid avangardsete efektide nimel näitleja ohvriks toomisest. Kuid juba mitu hooaega järjest tasub Von Krahli mitte ainult lihtsalt tasemel näitlejatöid, vaid ka hooaja esile tõusvaid osatäitmiisi kaema minna.

Mureks on lodev kriitikapilt. Praktiliselt täiesti korrastamata esmamuljed moodustavad teatrikriitika silmatorkava lõviosa. Tunnen igatsust aegade järele, mil sagedasti võttis sõna veel Lilian Vellerand, kelle puhul põhjalikule teatri

tundmisele lisandus alati keskmisest sügavamale küündiv sisuline mõtestus. Tunnen puudust ka kauaaegse teatri vaatamise kogemusega vana kooli humanistide ja psühholoogilise realismi austajate tuntavast kõrvaletõmbumisest. Jagamata nende esteetilisi veendumusi, tajun kaasajas puudust viidatud kriitika süvenemisvõime ja -tahte üle. Uskusin kunagi, et noore kriitikute põlvkonna pealekasvamine aitab teatril sisuliselt uueneda. Uue põlvkonna pakutavad hõredad viited popkultuurile ei kompenseeri aga lodeva kriitika pinnatust ja suvalisust.

11. „Aabitsa kukk“, „Impro 3“, „Vladimiri väljak“, „Salemi nõiad“, „Taarka“, „Terrorism“, „Orkester“, „Diileri valik“, „Boob teab“, „Soolaev“, „Põrgu värk“, „Kustutage kuuvalgus“ jmt.

REET NEIMAR:

1. „Misjonärid“ (Merle Karusoo) ja „Johannese passioon“ (kavalehel pole tekstimontaaži autorit märgitud, kas tõesti lavastaja Üllar Saaremäe üksi, ilma kaasesitajate ja „kirjandusnimeste“ Toomas Suumani ja Urmas Lennuki osaluseta?). Kumbki pole tavamõistes näidend. Ja mõlemad on Rakvere Teatri repertuaaris.

2. Seekord saab tõesti vastata otsesõnu küsimusele „ootamatuim“: „Seitse samuraid“ (NO-teatris) ja Maksim Gorki „Ema“ (Von Krahlis). Ning kumbki pole näidend.

3. Elamusmuljena on esikohal Hendrik Toompere „Põrgu värk“ (Viinistu katlamajas). Tagantjärele raskesti seletatav ja oponentidele ratsionaalselt vastatav. Mart Kivastiku alusteksti ei kiida, aga ilmselt on see siis trupis vallandanud sellise fantaasia ja mängulise inspiratsiooni, et etendusel käivitus lausa jumalik näitlejamängu pillerkaar, ja sellega kaasa rõõmustades polnud kohapeal kahtluse varjugi, et see on hea teater. Kusjuures tegemist ei ole ainult nalja-

kate sketšide või etüüdide reaga, lavastuse struktuur on täpne, keerukalt põimitud ja mitmeplaaniline. Ühe hingamisega meisterlik tervik. Sisuliselt päris kindlasti ja seekord ka huvitava vormilise teostuse poolest hindan kõrgelt Merle Karusoo „Misjonäre“. Kahe pealkirja alt – „Julia“ ja „Tõde ja õigus. Teine osa“ – võib leida küll väga erinevat, kuid täidetud, teostatud teatriideed, Tiit Ojasoo/Ene-Liis Semperi ning Elmo Nüganeni kavatsused on vähemalt 80% ulatuses laval realiseeritud, mis ongi professionaalse režii tunnus. Kas ühe või teise teatrimudeli kirglikud pooldajad ja vaenajad tõesti soovivad, et meil tehtaks ainult ühtemoodi teatrit? Mina pole seda küll kunagi igatsenud. Üllatas „Johannese passioon“ (Üllar Saaremäe), tekitades mõtteid ühiskonnast, ajaloost, rahvusest ja loojatest ning võimaldades avastamisrõõmu Liivi – Smuuli – Viidingu tekstide kokkukõlamine ja esitajatest. Vist leidis ka ühteist ülearust.

4. Ilmselt on praegu eelis neil juhtumitel, kus muusika on sedavõrd domineerivalt tervikkoe osa, et ilma just sellise muusikata lavastust kui niisugust üldse ei saakski eksisteerida („Taarka“, „Lemminkäinen“, aga ka „Julia“).

Stsenograafia on ideaalis ammu sellise funktsionaalsuseni jõudnud, olgu siis seekord ka kunstnikutööst just see aspekt (mitme teise võimaliku kriteeriumi kõrval) esile tõstetud: „Julia“ ja „Seitsme samurai“ (mõlemad Ene-Liis Semper) kõrval veel „Ugala“ „Aarete saar“ (Jaak Vaus). Nähtavasti siis ka „Taarka“ taimekasvatuse idee (Iir Hermeliin).

5. Kaalun mitmeid üllatusrolle – Mirtel Pohla „Julias“, Liina Vahtrik „Emas“, Helena Merzin „Salemi nõidades“, Piret Laurimaa ja Piret Rauk „Vee mälus“ – ning jõuan otsusele, et üle kõige tuleb tunnustada näitleja tippvormis püsimist: Kaie Mihkelson („Julia“; „Kus-

tutage kuuvalgus“ Saueaugu teatritalus). Omaette fenomen omas žanris on Anne Törnpu („Lemminkäinen“). Mõistan, et ta laad võib ka mitte meeldida, mõjuda ülepingutatult, kuid kogeda säärase sisseelamisjõuga ja samal ajal ka vastavat hääletehnikat valdavalt võimsust ja sugereerivat intensiivsust, seda enam siis naisinimese puhul, on meie teatris siiski harv nähtus.

6. Arne Üksküla uus, inimlikult positiivne Maurus, kelle tegelikud suhtumised, aga ka läbinähtavad kavalused, abitused ja vead sundsituatsioonides on vägagi mõistetavad. Ilmunud kriitikas on see teistmoodi-tõlgendus jäänud seni avamata või koguni avastamata – aga siis ju ühtlasi ka seekordse kogutõlgenduse vaatenurk. Imestan, et enamik seniseid kirjutajaid oleks nagu lähtunud Panso – Eskola Maurusest, mida nad ei saa ise näinud olla. (Kas on lehitsetud „Inimese ja jumala“ raamatut? Või õpitakse seda tänapäeval koolis kui ainuvõimalikku arusaama?) „Põrgu värvi“ mehi tahan ükshaaval loetleda: Jan Uuspõld, Hendrik Toompere, Mait Malmsten, Tiit Sukk, Margus Prangel, Raimo Pass, Sulev Teppart. Osaliselt kattub see trupp „Julia“ toreda meeskonnaga, kuid teatrilaadide vahe on selles, et kui Viinistul Viiralti-nimelises burleskses absurdis sündisid siiski ka rollid, siis „Julia“ lavastajapartituur võimaldab näitlejail tekitada vaid säremaid hetki. Tõelist hõõguvat pinget tajusin kohati „Padjamehes“ Tambet Tuisu – Rein Oja stseenides. Kiitust väärrib Tõnu Oja monoloog „Aabitsa kukk“, loodetavasti viimane teismeline selle näitleja pikaks veninud noorukiamp-luuaas – koondrolli kvintessents ja ühe loomeetapi lõpp. Rain Simmuli meeletult võluv monoloog „Meeletus“ oli ebaühtlasem, vajudes vähemalt nähtud etendusel vahepeal ära suhte ebamäärasusse (autori? lavastaja analüüsi? näitleja väsimise? kelle viga?). Rakveres

on Tarvo Sõmer saavutanud seesmise intensiivsuse, mis ta rahulikus meeldivas orgaanikas seni tihtipeale puudus. „Misjonärides“ oli ta mõjuv. Ka Tallina „Seitsme samurai“ seast paistis hästi välja. Viljandis mängis aga tavaliselt nauditava usutavusega „enda pealt“ kuju loov Meelis Rämmeld end „Suves“ äkki Kiireks. Stambivabaks Kiireks pealegi. Arvan, et isiklike stampidega võitlemiseks on Sepo Seemanil iga kord hea juhused, kui ta käib külalisena „Ugalas“ „Nelja aastaega“ mängimas.

7. Rain Simmulu õpetaja Slopaševi suur stseen, „Puškini tund“, eriti selle puänt, pildi tagant väljatulek („Tõde ja õigus“). Sama lavastuse rikkast kõrvaltegelaste seltskonnast nimetan nimepidi veel Indrek Sammulit (hr Ollino; ka „Sebastiani“ Brideshead) ja Andres Raagi (Kopfschneider; ka „Meeletu“ sõber Peeter). „Meeletust“ veel Allan Noor-metsa külamees, kes on õnnelik... „Põrgu värgis“ Harriet Toompere rollikesed, jah, ka pr Tuglas, tema isegi eeskätt. Nagu ka „Teatriromansis“ Katrin Saukase Aino Kallas ja Vello Jansoni Karl Menning. Kolme viimase osa puhul on vaja märkida, et nende lavastuste kontekstis polnud minu jaoks niivõrd tähtis olemuslik sarnasus ajaloolise prototüübiga, kuivõrd episoodi teema või mõtte tabav edastamine.

8. Pärnis palju häid eeldusi oleks nagu Rakvere Teatri nimistus. Kuid kõik ei õnnestu alati, mis plaanides ja reklaamis paljutõotav. Nii olen istunud ka mõnel Rakvere etendusel Padise kloostri ja Salme tänavas igavusega võideldes ning pead murdes, mis siin ometi viga on. Repertuaar on teatavasti realiseeritud, laval esitatav repertuaar. Ei ole täiust maa peal ega eesti teatris.

9. Juhiksin hoopis tähelepanu sellele, kui napilt ja mõnikord ka imelikus (loe: mõttetud) valikus on praegu meie laval klassikat (näiteks „Suveöö unenägude“ uputus!). Võimalus, et vana tekst muu-

tub teatud tingimustel uuesti sotsiaalselt kõnekaks, esitaja/vaataja ühiskonnaga aktiivselt suhestuvaks, on ära unustatud (vaadeldaval hooajal olid minu jaoks ainsad erandid „Ema“ ja „Pál-tänav poised“, kaudsemalt ka „Johannese passioon“, „Tõde ja õigus“). Oleksin ma lavastaja või teatri kirjan-dustoa dramaturg, loeksin praegu üle mõningaid Hauptmanni, Shaw', O'Neilli, Rolland'i, Gorki, Brechti, Frischi, Dürrenmatti, Ionesco jpt näidendeid (nimekiri pole juhuseks, vaid vihjeline, pea-aegu sufleeriv), samuti terveid virnu nn vanu romaane ja jutustusi Balzacist ja Stendhalist Vildeni, Böllist Hindini... Miks seda ainet ei kasutata ega valita? Kas mitte sellepärast, et neid teoseid pole ehk kunagi loetudki – põhjusel, et nad ei kuulunud omal ajal teatrikooli või ülikooli eksamikirjanduse nimekirja esinumbrite hulka (oli teine aeg teiste probleemidega ja tekstid, mis nüüd „töötaksid“, ei tundunud tollasest vaatepunktist kuigi põletavad)? Nihkuv vaatepunkt! (Peter Brook). Kas klassika suhtes tõesti ei tajuta aja muutumist?

10. Eks ka see teatrihuviline, kes püüab igale poole jõuda (igast teatrist natuke) ega eelista pimesi, sihikindlalt ainult oma lemmikteatreid, -projekte ning -lavastajaid, leiab rõõmud üles. Lisaks parimate rivistamisele ei tahaks unustada: „Seitse samuraid“ mõjus vahelduseks pärnis huvitava atraktsioonina, kohati väga leidlik, vaimukas, kuid siiski mitte nii sisutihe, kui NO apologeedid seda näha tahtsid; „Emast“ tuli üllatus, pisut segane, kuid intrigeeriv; „Hanrahani“-improol oli mõnus muigelsui istuda, eriti kui võrrelda seda täiesti metsa läinud „Sebastianiga“; „Vladimiri väljakule“ igal juhul sügav kummardus, kuigi tükk ei pruugi olla ühelegi asjaosalisele elu tippsaavutus; „Teatriromanss“ – teatriajaloo taaselustamise katsena põhimõtteliselt sümboolne, kuid kontsert-etenduse või kostümeeritud kirjandus-

teatri žanri kohta (kus uut reaalsust ei sünni) ehk liiga pikk, mõningaid probleeme tekitab materjali valik (Villmeri ainekst oli lavastajal küllaga, varsti ilmub soliidne monograafia), teemade liigendus ja maht. Ja ongi kohe kahtlused kõrval: Katariina Lauk sobis Villmeri rolli ülihästi ja tema lüürika karge tahtejõuline põhiheli päästis olukorrast vähemalt poole, kuid lavastaja/autor oli jätnud ta lavale aina õnnetult kannatama. Selles võrdluses eelistangi „biograafilises ajaloteatris“ kaastundelisele märtrisurmale pigem värskendavat (reanimeerivat) ulakust (kui see on andekas nagu põrguvärk). Paar küsimust, millele ei tea ise kindlat vastust. Miks muutus lavastuses „Rosencrantz ja Guildenstern on jälle surnud“ surnud õukonna/maailma mängimine surnud teatriks? Kas „Loomade farm“ oleks siis saanud sotsiaalseks sündmuseks, kui oleks usaldatud rohkem autorit? Ja mind kõige isiklikumalt puudutav küsimus: miks ei toimunud minu kohtumist uue „Kevadega“? Kolleeg Luule Epner on avaldanud lavastusele tunnustust, jäädvustades konkreetseid stseene, mängu- ja režiivõtteid. Ma oleksin ise ka seda kõike justkui näinud. Käisin Draamateatris kaks korda. Minu jaoks aga uus reaalsus ehk lava-maailma ehtsus ei käivitunud (nagu ta siiski käivitus tänavu „Tões ja õiguses“ või vanasti „Soos“, „Punjaba potitehases“, „Peiarite õhtunäituses“, „Eesti matuses“, kui varem tuntud eesti ainekst rääkida), ei ärgeanud ellu, vaid tundus läbi terve etenduse vaid markeerituna, sekundaarse osutamisenä: vaata, see on nüüd see koht, mäletad, see on too koht... Täna seks olen uutest lahendusdest mälu pildis fikseerinud ainult „Tootsi peenra“. Kusjuures osatäitjatele ei oska otseselt midagi ette heita. Kas see sõltub saali reageeringutest? Võibolla on minu „Kevade“-variantide mõõt lihtsalt täis? (Huvitav, et Viljandi

suvine „Suvi“ läks mu silmis siiski paremini käima). Või ei tehta meil alati vahet elusa ja formaalse etenduse vahel, sündinud ja tehtud lavastuse vahel? Kardan, et ma kolmas kord sinilindu püüdma enam ei lähe. Valged linad hakkasid ka ära tüütama, ei olnud kujundlikud nagu nood kunagised „Mao tees...“ Nii subjektiivne asi on kommunikatsioon teatris.

Hooaeg algas anekdootlikult ja lõppes dramaatilisel. Eelmisel sügisel reklaamiti „Vanemuise“ muusikaliteatri juhtide suu kaudu „Mamma miat!“, ühel turneel ka Eestisse jõudvat külalislavastust, kui tõelist originaallavastust, sest seni olevat eestlased pidanud alati leppima kodukootud (loe: siinlavastatud) koopiatega! Kusjuures ei unustatud isegi süüdimatult lisada, et selle „originaaliga“ liigub maailmas samaaegselt ringi veel kaks või kolm truppi! Absoluutne ebapädevus mõistetes ja teadmatust sellest, mida teatrikunstis peetakse originaaliks, prooviprotsessiks ja loominguks. Meie esimese kutsealise (originaal)teatri juhtimise tase selle 100. tegevusaastal...

Hooaeg lõppes augustis, kui selgus, et eesti teater peab jätkama Mati Undita. *Sic transit gloria mundi*.

11. Keegi ei ole patuta. Ka minul on üks teater veel täiesti küllastamata: Vana Baskini Teater. Nukuteatrist on nähtud kaks lugu. Mujalt pole jõudnud vaadata järgmisi (mind huvitavaid) asju: „Klammi sõda“; „Õmblejannad“ ning „Surm ja tütarlaps“; „Inimese teekond“; „Soolaev“; „Suur kuri hunt“; „Orkester“; „Kosmonaudi viimane teade naisele...“; „Mäng peeglitega“; „Iwona, burgundi printsess“ jt.

MADLI PESTI:

1. Eelkõige „Teatriromanss“, „Taarka“ ja „Misjonärid“ – kõik kajastavad erinevat ajaloolist perioodi Eestis („Misjonärid“ on oluline ka kui väheseid ühis-

konnaga aktiivselt suhestuvaid tekste). Jaan Kruusvalli „Kustutage kuuvalgus“ – kaks näidendit pigem igavikulise väärtusega. Sümpaatse lasteteksti lavale toomine – Edgar Valteri – Margus Kasterpalu „Kratimäng“.

2. Nähtutest vendade Presnjakovide „Terrorism“ ja Gorki „Ema“.

3. Ojasoo – Semperi „Julia“ Eesti Draamateatris.

4. Ainus eredalt meelde jäänud kunstnikutöö sisetingimustes: „Suveöö unenägu“ „Vanemuises“ (Iir Hermeliin). Hea kunstnikutööga lavastusteks liigitan ka need, kus keskkond aktiivselt kaasa mängib: „Taarka“ Obinitsas (Iir Hermeliin), „Lemminkäinen“ Rocca al Mares (Liina Tepand).

Muusikaline kujundus: mõjuv elava muusika kasutamine lavastustes „Julia“, „Surm ja tütarlaps“, „Päl-tänava poisid“, „Ainult võltsid jäävad ellu“.

5. Harriet Toompere („Surm ja tütarlaps“), Helena Merzin („Salemi nõiad“), Kaie Mihkelson (vaimustav ümberkehatumise võime võrrelduna lavastustes „Julia“ ja „Kustutage kuuvalgus“).

6. Tambet Tuisk („Padjamees“, „Seitse samuraid“), Toomas Suuman („Tundetust“), Juhan Ulfsak („Ainult võltsid jäävad ellu“).

7. Märt Avandi („Misjonärid“), Taavi Teplenkov („Julia“), Kalju Orro, Rain Simmul („Tõde ja õigus“), Jaan Rekkor („Suveöö unenägu“ Leigol).

8. Kindlasti mõtleavad kõik teatrite kunstilised juhid repertuaari läbi ning püüavad laveerida majanduslike ja kunstiliste nõuete vahel ning aimata publiku soove. Kellel on see kõige paremini õnnestunud? Raske öelda, sest majanduslikke aruandeid ja külastusnumbreid näinud ei ole. Kunstiliselt kõige nõudlikumad on vist Von Krahl ja NO 99.

9. Ei ole tegemist pseudoprobleemiga, sest minu arvates peab teater küll tege-

lema ühiskondlike probleemidega ja kui mitte suutma muuta maailma paremaks, siis vähemalt panema publikut mõtlema. Eelmise hooaja uuslavastustest tuleb aga ühiskonnaga aktiivselt suhestuvaid tikutulega taga otsida. Kõige selgemalt eristub „Misjonärid“, mida saadaksin küll kõik Eesti „otsustajad“ vaatama. Veel leidsin pika mõtlemise järel lavastused nagu „Terrorism“, „Loomade farm“, „Vladimiri väljak“, „Savonarola tuleriit“, „Meeletu“, mis küll tegelevad ühiskonna peegeldamisega, kuid kõik sugugi mitte kunstiliselt õnnestunult ja publikule mõjuvalt.

Teatri marginaliseerumisega ühiskonnas ei tohi kindlasti leppida ning kas pole üks kriitikuteги ülesanne praktikutele meelde tuletada, et oma nabast tuleb kaugemale vaadata. Põhiküsimus on aga hoopis see, et MIKS tekib küsimus teatri mitthaakumisest ühiskonnaga. Kas publik ei taha vaadata lavastusi tänapäeva probleemidest? Kas eesti lavastajaid, näitlejaid, teatrijuhte ei huvita, millises maailmas me elame? Huvitavad vaid igavikulised, psühholoogilised probleemid? Kui orienteeruda publikule, kes raskest päevatööst ja rahateenimisest väsinuna otsib teatrist vaid lõõgastust ja mõttepuhkust, siis manduks meie teater kunstiliselt kiiresti. Alati ei saa anda seda, mida publik nõuab, vaid publikut peab ka suunama. Mis puutub omadramaturgia ja ühiskonna suhtesse, siis eesti autoritele on igavikulised probleemid ikkagi tähtsamad kui praeguse ühiskonna väärtuste näitamine. Jakob Karu tekstid (ja eespool mainitud üksikud erandid) eristuvad.

10. Rõõm loomulikult uue teatri NO 99 loomisest. Rõõm eesti dramaturgia esilpüsimisest, eriti tänuväärset on näidendite ettelugemise üritused Eesti Draamateatris.

11. „Põrgu värk“, „Klammi sõda“, „Preili

Julie“, „Suur kuri hunt“, „Vee mälu“, „Johannese passioon“, „Orkester“.

PILLE-RIIN PURJE:

1. Jaan Kruusvalli „Sild“. Mart Kivastiku „Põrgu värk“ ja „Savonarola tuleriit“ (koosmõjus lavastustega). Algupäraseks ideeks, mis määranud teatri-sündmuse, on ka Draamateatri „Julia“ William Shakespeare'i sõnadel ning Rakvere Teatri „Johannese passioon“ XX sajandi kolme Juhani (Liiv – Smuul – Viiding) luuleilmade ühteliitmisel.

3. Tiit Ojasoo – Ene-Liis Semperi „Julia“. Üllar Saaremäe „Johannese passioon“. Hendrik Toompere jun „Põrgu värk“ ja „Savonarola tuleriit“. Merle Karusoo „Misjonärid“.

4. „Julia“ (Ene-Liis Semper, Tiit Ojasoo, Ardo Ran Varres). „Rosencrantz ja Guildenstern on jälle surnud“, „Seitse samuraid“ (Ene-Liis Semper). „Savonarola tuleriit“ (Ervin Õunapuu). „Pältänava poisid“ (Kaspar Jancis).

5. Marika Vaarik („Klammi sõda“), Piret Laurimaa Teresa („Vee mälu“), Liina Vahtrik („Ema“), Mirtel Pohla („Julia“).

6. Urmas Lennuki Juhan (Smuul) („Johannese passioon“), Meelis Rämmeldi Kiir („Suvi“). Lugupidamist äratav Tarmo Sõmeri rollide üha süvenev täpsus ja intensiivsus („Boob teab“, „Misjonärid“, „Seitse samuraid“, „Rosencrantz ja Guildenstern on jälle surnud“).

7. Marika Vaariku Karin Kask („Teatriromanss“), Hilje Mureli monoloog „Terrorismis“, Märt Avandi Rahutuvi („Misjonärid“), Rain Simmul Slopašev ja Andres Raagi Kopfschneider („Tõde ja õigus. Teine osa“).

5.+6.+7. Herta Elviste ja Lembit Eelmäe „Vladimiri väljakus“ (kuigi olen veendunud, et nii heas vormis ja liigutava mõjuväljaga näitlejatandemile võinuks valida säravam näidendi). „Julia“ ja „Põrgu värk“, ka „Savonarola tuleriit“

on sedavõrd jõulised ansambllavastused, et siin ei suuda kedagi nimeliselt esile tõsta – Draamateatri trupis on süvenenud mõttekaaslus ja ühtehoidmine. Mirtel Pohla Juliati nimetasin eraldi, kuna tema roll on etenduste käigus läbinud meeletu arengu, kehtestanud end näitelaval tundliku intensiivse mängurõõmu ja -valuga, üksiklasena jõulise vastasleeriga silmitsi. Mõjuvad on „Johannese passiooni“ kolm Juhani koos (Toomas Suuman, Urmas Lennuk, Erik Ruus või Üllar Saaremäe), ent Lennukit nimetaksin eraldi, kuna tema lavaelu on kõige täpsem ja üllatuslikum.

8. ja 9. Selle hooaja raames ma selget vastust ei leia.

JAAK RÄHESOO:

Tartusse toodud külalisetendustest sõltuv, näen ma enamikku asju alghooajast hiljem. Nii on ka nüüd palju nägemata, liiga palju, et hakata üles lugemagi. Igatahes kogu väiketeatrite repertuaar ja peaaegu kogu suvelavandus, seekord kuidagi ka terve „Ugala“ hooaeg. Sellepärast ei taha nimetada mingeid „parimaid“, vaid üksnes „meeldejäänuid“.

Paljutootavalt tegutses edasi Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi tandem, näiteks Shakespeare'i-töötlus „Julia“ Draamas ja Martin McDonagh' „Padjamees“ NO-teatris. Väarikaks lõpuks Mati Undi ikkagi enneaegselt katkenud lavateele olid Ariel Dorfmani „Surm ja tütarlaps“ Draamas ning Ibseni „Ehitusmeister Solness“ „Vanemuises“. Viietunnisele pingele pidas üllatavalt vastu Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“ (Linnateater), ehkki vahepeal nihkus Mauruse magala natuke Paunvere poole. Hooaja kõitvaim algupäränd oli minu jaoks Jaan Tätte „Meeletu“ (lavastaja Eva Klemets), kuigi ka siin muutus pikkus mõneti probleemiks, sest olemuslikult on see üsna lihtne ja järelikult lühidust soosiv lugu;

kuivõrd enam-vähem monoetendus, tuleb siin tingimata nimetada Rain Simmulit peaosalist. Oma rida ajasid kohati nauditavalt Mart Kivastik, Hendrik Toompere ja Ervin Õunapuu „Savonari tuleriidas“ ja „Põrgu värgis“, aga sellised tugevama luustikuta vabafantaseeringud algavad hoogsamalt, kui suudavad lõpuni välja kanda. Esinemispaiga (Obinitsa) ja nimiosalise (Merle Jääger) poolest jäi meelde Kauksi Ülle „Taarka“ (lavastaja Ain Mäeots).

Harva on aastaid, milles kohe tajud suuremat muutust – enamasti märkab teisenemist pikemas lõigus ja tagantjärele. Erandiks polnud ka äsjane hooaeg. Ikka näib püsivat kõrgel suvelavastuste osatähtsus. NO-teatri teke oli muidugi eriline sündmus. („Vanalinnastuudio“ tehti inetult, aga see ei lähe päriselt NO kraesse.)

ANNELI SARO:

1. Loodame, et pärast „Eesti ballaadide“ jõulist tulekut poptaieste ringi, saab pärimuskultuuriga tegelemisele teatris suuremad tuurid sisse: „Lemminkäinen“ kui „Ballaadide“ väiksem vend astus julgelt sellesse ringi. Juhan Liivi, Juhan Smuuli, Juhan Viidingu „Johannese passion“ – vanad mehed on jälle moes! Katri Aaslav-Tepandi ja Vaino Vahingu „Teatriromans“ – tükike teatrilugu ja naised pääsesid lavale. Kauksi Ülle „Taarka“ – setu separatistide segane sepitsus: elagu vähemused: setud, lauljad-luuslankerid, asotsiaalid jt. Jaan Tätte „Meeletu“ – igas kultuuris peab olema vähemalt üks kirjanik, kes oskab klassikalisi *well-made-play*’sid kirjutada ning hoiab käibel klassikalist kultuuri ja humanistlikke väärtusi. Andrus Kivirähi „Aabitsa kukk“ – naljakas ja õpetlik eesti *horror*, soovitatav eriti sotsiaalsetele infantiilidele; proosa ümberlõikamine monodraamaks annab teatritele mänguruumi juurde. Elmo Nüganen tabas Tammsaare „Tões ja

õiguses“ ära tänapäeva, isegi futuristliku mündi, kuid kontseptsiooni arendamise asemel pööras selle lõpuks prentensioonikaks jandiks – milline raiskamine!

2. Maksim Gorki „Ema“, aga teretunud olid ka Vladimir ja Oleg Presnjakovi „Terrorism“, Ljudmila Razumovskaja „Vladimiri väljak“, Pirkko Saisio „Tundetud“.

3. Kui hinnata vaid lavastuste lõppu, nirvaanasse jõudmist, ja kontseptuaalset küpsust, siis kindlasti Toominga – Tärnpu „Lemminkäinen“. Terviklahendusena mõjus tugevamalt Ojasoo – Semperi „Julia“, kus ennast avalikult välja pakkuv kontseptsioon oli küll kulunuke, kuid teatrikeele rikkus pakkus vaatajale võimalusi intellektuaalseks nikerdamiseks, lisaks veel kollektiivse transi võimalus. Ojasoo „Padjamees“ on puhtalt ja terviklikult mõjuv lavastus, kuna aga teksti tundva vaataja jaoks jäi emotsionaalse seotuse koefitsient madalaks, siis korrutis on tugev keskmine.

4. Ene-Liis Semperi kujundus „Julias“, Pille Jänese lavakujundus ja Toomas Lunge muusikaline kujundus lavastuses „Tuletikke laenamas“, Iir Hermeliini nupukas lahendus „Loomade farmis“, Ene-Liis Semperi kostüümid „Seitsmes samurais“, Herkki-Erich Merila fotod „Padjamehes“, Kaspar Jancise helikujundus „Päl-täna poistes“. „Kevade“ I vaatuse muusikaline kujundus (Ardo Ran Varres) ning üks-teisesse sulavate piltide režii (Priit Pedajas) oli hooaja suurim režiiiline üllataja, mille aga lavastuse II vaatuse täielikult tühistas. Kahju!

5. Anne Tärnpu nägu „Lemminkäises“ oli ekspressiivsem ja huvitavam kui mõne teatri möödunud hooaeg kokku, jõulisest rollisooritusest rääkimata. Katariina Lauk „Teatriromans“ – naine kui läbipaistev saladus. Liina Vahtrik lavastuses „Ainult võltsid

jäävad ellu“ – filigraanne Rollike. Helena Merzin „Salemi nõidades“ – selle hooaja üllataja tiitel; väljendamatuse mõjus väga väljendusrikkalt.

6. Tambat Tuisk, Rein Oja ja Andres Mähar „Padjamehes“ – nii üksikult kui ansambli arvestuses täpne ja pingestatud looming, ning seda vaatamata sellele, et üldise arvamuse kohaselt ei oska Ojasoo näitlejatega töötada. Ühel teisel „poistebändil“ oli ka „Julias“ häid kohti, kuid ikka vahelduva eduga. Taavi Eelmaa lavastuses „Ainult võltsid jäävad ellu“ – Panso oleks omanimelise kooli kasvandiku selle soorituse üle uhke olnud. Raivo E. Tamm „Suures kurjas hundis“ – mees mängib lastelavastuses elu eest, justkui kõike, mida oskab, hinge tagant välja tuues. Argo Aadli „Tões ja õiguses“ koondas eestluse aegade hämarusse vajunud kvintessentsi. Allan Noormets „Meeletus“ – küps koomiline karakter. Erik Ruus lavastuses „Boob teab“ – laval sündinud inimese orgaanika, nagu ikka.

7. Kersti Heinloo „Suures kurjas hundis“ – värvikas väike pörsas. Katrin Saukas „Teatriromansis“ – harva esinev eksemplar laval: ilus, tark ja väarikas naine.

8. See küsimus vajaks teatri ja kogu eesti teatripildi põhjalikku analüüsi ning pikka seletust.

9. Muidugi rõõmustan ma selle üle, et teater on Eestis jätkuvalt populaarne ja ehk täidab ta niimoodi ühiskonna eri klasside ning alarühmade maailmade ja mentaliteetide lõimija rolli, aga saavutused kvantiteedis on minu meelest saavutatud teatrielamuste kvaliteedi languse arvelt. Teatril kunstiliigina ongi kaldumus rajada oma suhe publikuga nn *small-talk*-imisele, püüda leida üldhuvitavaid ja populaarseid teemasid, mida korrektselt lahendada, et jõuda täieliku teineteisemõistmiseni. Hästi! Aga ühel hetkel opereerib teater nii ainult stereotüüpide ja käibetõdedega.

Seega ei ole küsimus ainult teemades ja stiilides, mida ekspluateeritakse, vaid ka selles, kuidas seda tehakse. Ehk siis eesti teater võtab küll rohkem kontakti ümbritseva reaalsusega, kuid teeb seda väga pinnapealselt. Ja see on aspekt, milles teater ei tohiks olla sünkroonis ühiskonnaga.

11. „Klammi sõda“ VAT Teatris, „Misjonärid“ ja „Johannese passioon“ Rakvere Teatris, „Ema“ Von Krahli Teatris.

IVIKA SILLAR:

1. Jaan Tätte „Meeletu“.
2. Ljudmila Razumovskaja „Vladimiri väljak“.
3. Hendrik Toompere „Põrgu värk“.
4. Liina Keevalliku kunstnikutöö „Emas“.
5. Kaie Mihkelson.
6. Rain Simmul.
7. Rein Oja („Padjamees“), Katrin Saukas („Teatriromans“), Tarvo Sõmer ja Velvo Väli („Misjonärid“), Ago Roo („Meeletu“), Andres Ots („Tõde ja õigus. Teine osa“).
8. Rakvere Teater.
9. Pseudoprobleem see pole. Teater ei saa ega tohigi taganeda elu ääremaskele. Siis kaotaks ta oma toiteallika. Kas meil siis ülepea pole sotsiaalset, st ühiskondliku kõlapinnaga teatrit? On olnud ja ka on. Mis see „Asjade seis“ ja „Misjonärid“ siis on? Ma lisaksin sinna juurde veel „Helesinise vaguni“, „Kadunud poja“ (Mati Undi versioon), „Tšapajevi ja Pustota“. Kindlasti on veel. Kui mulle laval demonstreeritakse olmeprobleeme, siis ma seda sotsiaalseks teatriks mitte kuidagi ei pea. Ennem „Johannese passioon“, lavastus, mis sõlmitses aega ja kirjandust ning rehabiliteeris Juhan Smuuli, andes kirjanikule tagasi tema inimliku mõõtme. See on ühiskondlik akt.

Kõikidel aladel me tipptaset tagada ei suuda. Meie inimressurss on piiratud. Meid on vähe järele jäänud. Ajakirjan-

dus võtab oma ja ehk on vaja ka distantsi. Sellele vaatamata usun ja loodan, et noorte lavastajate poolt, kes selleks seatud, et nende poolt tuleb sellesse nimekirja õige pea lisa.

10. Probleemi polnud, aga oli üllatus ja rõõm segamini piinlikkusega. Kui Anu Lamp kuulis, et mul pole halli aimugi, kuhu on maetud Theodor Altermann, siis võttis ta mu käekõrvale ja viis mu Siselinna kalmistule Altermanni haua juurde. See oli ülev hetk. See hauaplats on kaunis. Pühalik, stiilne. Aja lisaväärusega. Lihtne ja hoolitsetud. Ma lubasin endale, et viin sinna veel kellegi. Võtsin käekõrvale oma kolleegi Liina Jääsi. Pärast jalutasime koos mööda seda vana surnuaeda. Ta arvas, et võtab samuti kellegi käekõrvale ja viib kohale. Naersime, et sellest võiks sündida aheltraditsioon. Millest piinlikkus? Ma elasin tubli pool sajandit peaaegu et ümber nurga ja ma ei teadnud, et sellel surnuaial, kus olin korduvalt käinud, on maetud Theodor Altermann. Nüüd tean.

ÜLO TONTS:

Ühtepidi olen küllap näinud liiga vähe, et sellel tribüünil suud pruukima hakata. Teistpidi arvan, et olen vaadanud omajagu ka niisugust, mis hooaja täispildis esiletõstmist väärrib.

1. Kuidagi suveräänselt omaette asetus juba vaatamismuljes ja püsib ka tagasi-vaates Tammsaare – Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“. Klassika väga meieaegseid muretsemisi muretsedes üle loetud ja nõudliku meisterlikkusega esitatud. Olen ammu arvanud, et Tammsaare ei ammendu, aga teeb aina meele rõõmsaks, kui seda veel kord nii veenvalt meelde tuletatakse. Missuguse kireva seltskonna saaks, kui nähtud ja loetud Maurused ühele pildile kokku kutsuda!

Hea mulje jätsid etendustena ka – näidendid on lugemata – Andrus Kivirähi „Aabitsa kukk“ ja Mart Kivastiku

„Savonarola tuleriit“.

2. Arvan miskipärast, et oodatakse meil seni tundmatu autori tundmatu näidendi nimetamist. Kui nii, tuleks vastamisest loobuda. Aga üritan siiski: väga hea mulje jäi ja on püsinud Katja Krohni „Suurest kurjast hundist“, nagu Taago Tubin selle „Vanemuises“ lavastas. Teine pakkumine veel: lihtsalt imponeerib, teeb südame soojaks, kui siin ja praegu, kui moodne juhudramaturgia järjest enesestmõistetavamalt laiutab, tuuakse lavale midagi nii sügavalt inimlikku ja ühiskondlikku nagu Arthur Milleri „Salemi nõiad“. Ain Mäeotsa lavastus läks hästi korda nii tõlgenduse kui ka esitamise poolest. Mälu võib küll eksida, aga ega sellise kaliibriga näidendit Sadamateatris vist veel näidatud ei olnudki? Millerliku sotsiaalse läbinägevuse ligidalolek annaks nagu lootust.

3. Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“.

4. Ardo Ran Varres („Kevade“, „Savonarola tuleriit“). Vana arm ei roosteta: Riina Roose („Tõde ja õigus. Teine osa“). Liina Unt („Salemi nõiad“). Iir Hermeliin („Suveöö unenägu“ „Vanemuises“, „Taarka“).

5. Kersti Heinloo Hilde Wangel „Ehitusmeister Solnessis“, Elisabet Tamme Ramilda Maurus „Tões ja õiguses“, Helena Merzini Elizabeth Proctor „Salemi nõidades“.

6. Aarne Üksküla Maurus „Tões ja õiguses“, Tõnu Oja „Aabitsa kukes“, Rasmus Kaljujärve Joosep Toots „Kevades“ ja nimiosa „Hulkur Rasmuses“. Herta Elviste ja Lembit Eelmäe partnerlus „Vladimiri väljakus“.

7. Marje Metsuri Taarka ema „Taarkas“, Alina Karmazina Punamütsike „Suures kurjas hundis“.

Keda „Tõe ja õiguse“ ansamblist esile tõsta, et ei jääks kahtlust, et teine või kolmas roll ei oleks seda rohkem väärt olnud?

8. Juba mitmendat aastat tunnistan, et ei oska vastata. Liiga palju tundmatuid ühes küsimuses koos. Tervenisti on silme ees ainult „Vanemuise“ hooaeg. Ehk vaatan liiga lähedalt, aga nurisemiseks ei näe põhjust. Ei mõista osa kolleegide jäigalt eitavat suhtumist muusikalide lavastamisse. „Vanemuises“ on selleks olemas toimiv struktuur ning otsustada tuleb ikkagi konkreetset: mida lavastatakse ja kuidas.

9. „Tõde ja õiguse“ etendusel tundsin, et teater räägib eesti rahvast ja tema tänastest muredest. Kas ka rahvaga, kas adressaat kuuleb, kas teatri sõnum adressaati huvitab – mine võta kinni. Alla 50 protsendi valimisosalus on tõsine signaal ühiskonna lagunemisest. Kuidas võiks teater reageerida Eestis väidetavalt puhkenud eetilisele kriisile, kui see kriis tuleneb otse valitseva ühiskondliku süsteemi loomusest?

10. Nähtaval on rõõmustav hulk noori kirjutajaid, kelle sõnavõttudes teatrikunst ja teatrimõtte elavad. Et päevalehekriitika seis enam-vähem nutusena püsib – küllap ajalehed teavad, mis on neile kasulik.

11. Nägemata on palju. On vist lihtsam ütelda, missuguste lavastajate uute tööde nägemisest olen rohkem puudust tundnud: Jaanus Rohumaa, Mart Koldits, Tiit Ojasoo.

LEA TORMIS:

Sel kireval hooajal oli tavalisest raskem paari vaieldamatut tippu välja sõeluda. Mainimisväärsed ja huvitavat leidub.

1. Lavastuse tegemisel sündinud sõnaline tekst (dramatiseering, kompositsioon vm) pole oma lavatõlgendusest päris eristatav. Nagu Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“. Või Üllar Saaremäe koostatud „Johannese passioon“, kus luuletekstide ja karakterite vahel tekib otseseid ja kaudseid dialooge, peegelduvad ajad ja saatused,

sünnivad uued tähendused. Või Priit Pedajase pieteeditundeline uusversioon „Kevadest“. Või „Theatrumi“ neidude tundlik/mõtlik lavakompositsioon „Laulud“. Ka Mart Kolditsa töö „Loomade farmiga“.

N-ö valmisnäidenditest – Kivirähi „Aabitsa kukk“, Tätte „Meeletu“, Kruusvalli „Kustutage kuuvalgus“, Kivastiku „Savonarola tuleriit“ ja „Põrgu värk“. (Viimases on väga vaimukaid leide ja veenvaid üksiktseene, aga mõjub fragmentaarselt ülekuhjatuna, mõte pudeleb korduvate naljategemiste vahele.) Nägin kaht kunstnikulugu järjest festivalil „Draama“, algkohast välja kistui-na – selles situatsioonis mõjus „Külmetava kunstniku portree“ tugevama.

Algupärandite loetellu kuuluvad ka pärimuslikule/etnograafilisele ainesele rajatud lood, näiteks Kauksi Ülle „Taarka“.

Minul nähtutest mõjuvaimad: Türrpu – Toominga „Lemminkäinen“ ja Karusoo „Misjonärid“ (tänapäevane pärimus!). 2. „Loomade farm“, „Ema“, „Klammi sõda“, „Impro 3 – Punane Hanrahan“, „Inimese teekond“, „Miks mitte abielluda“, „Vee mälu“, „Vladimiri väljak“.

3. Kordan jonnakalt: ei saa pingeridu teha, kui on nii palju nägemata lavastusi!

„Julia“, „Tõde ja õigus. Teine osa“, „Misjonärid“, „Lemminkäinen“, „Padjamees“.

4. Enamasti ikka on parimates lavastustervikutes ka parim kujundus (kunstnik, muusika). NB! – aga koreograaf? (Jüri Nael näiteks) Ene-Liis Semper ja Tiit Ojasoo – „Julia“; Iir Hermeliin ja Riina Roose – „Tõde ja õigus. Teine osa“; Ardo Ran Varres – „Kevade“ ja Ervin Öunapuu mitme kujundusega mitmel pool.

Kuidas hinnata kunstniku rolli n-ö keskkonnateaterlikes lavastustes?

Ilmselt loob mingit uut sünteesi lava- ja helikujunduses Kaspar Jancis.

Siin tahaksin nimetada veel üht terviklahendust (Maria Usk, Rosita Raud ja Mari Amor) nukulavastuses „Isekas hiiglane“.

5. Mirtel Pohla, Kaie Mihkelson („Julia“). Anne Törnpu („Lemminkäinen“), Katariina Lauk, Marika Vaarik („Teatriromanss“). „Klammi sõda“ Vaarikuga on mul veel nägemata nagu ka Liina Vahtriku Ema ja Merca Taarka, mis küllap siia kuuluvad.

6. Aarne Üksküla Maurus. Mait Malmsten (mitmes ümberkehastumises Romeost „Põrgu wärgini“). Jan Uuspõllu Wiiralt. Tõnu Oja Mauno „Aabitsa kukes“. Toomas Suumani, Urmas Lennuki, Üllar Saaremäe Juhanid „Johannese passioonis“. Rein Oja, Tambet Tuisk („Padjamees“). Kristjan Sarv („Lemminkäinen“; ka „Inimese teekond“ jm).

7. Pea- ja kõrvalosade eristamine läheb aina keerulisemaks. Pealegi mõjub seekord mitmes lavastuses taas just a n s a m b l i t e r v i k, millest mõnd nime kuidagi ebaõiglane eristada. Näiteks „Julias“, või eriti Mauruse ja Paunvere koolis. Indrek Sammul (Ollino), Andres Ots (Schnellmann), Kalju Orro (Voitinski)... nii võiks peaaegu kogu kavalhe üles lugeda. „Kevade“ koolilapsed samuti – olgu siin nimetatud vaid seninähtutest nüansirikkam Köster – Tõnu Kark, uutmoodi Kiir – Taavi Teplenkov ja kummaline Peterson – Anti Reinthal.

Märt Avandi Rahutuvi „Misjonärides“. Katrin Saukase Aino Kallas „Teatriromansis“.

8. Ei oska leida ühist võrdlusalust suurematele ja väiketeatritele.

9. Pseudoprobleem see pole, aga... Üsna adekvaatselt mu meelest (natuke võiks vaielda) visandab Ivar Põllu (ene-seirooniliselt?) meie teatri praegusseisu „Draama“ festivali raamatu eessõnas. Aga teatriloolane minus näeb parata-

matult – hoolimata riigikordade, olude, meedia ja esteetiliste arusaamade hirmsuurest muutumisest ajas – aina mingite (võib-olla teatrile olemuslike) olukordade kordumist. Näiteks peaaegu permanentne, vähemalt kriitika arvates, kriisiolukord. (Kriitika ongi vist karistatud Cassandra sündroomiga, kuigi võib ka eksida.) Aastakümneid hiljem selgub, et ajuti olid eesti teatris kuldajad! „Nihkes olemise“ küsimust ei tohi maha kanda. Aga igapähelel meist on reaalse elu protsessidest-probleemidest ja nende lavalisest kajastamisest vist erinev ettekujutus. Mind lohutab, et üldine teatripilt muutub siiski mitmekesisemaks. Aga häirib „õhus olev“ tõsiduse võrdsustamine igavusega. Ja mittemõistmine, et r õ õ m ja l õ b u on eri tasandite kategooriad ja viimane võib esimest küll pärssida, aga iial mitte asendada.

10. Olengi juba kommenteerima hakanud. Probleem ongi, et alateadlikult igatseme teatrit ikka p ü h e n d u m u s t. Mis eeldab tänases edu- ja progressimeelus kõige defitsiitsemat – tõsist kesken-dumist ja süvenemist. Kas mitte sellelt pinnalt ei siginenudki sügisel festivali-järgselt ootamatu süüdistus: meie näitle-jatase käivat alla! See oli küll üle paku-tud, juba siin ankeedile vastates ei mahu kõik head rollid ära. Aga millelegi tõesti häirivale viidati, hoiatavalt küll.

Kas seegi, mida tundub taotlevat uus NO-teater, pole eeskätt just pühendumus? Ojasoo lavastusi iseloomustab näitleja iga lavahetke eriline keskenda-tus ja sisemine intensiivsus. Kas see võiks olla püsikvaliteet? Just see uus näitlemislaad, mida pikisilmi oodatakse? Või ikkagi vaid ühe kitsama mees-konna erivõimete väljaarendus? Või lihtsalt teadlikult kontsentreeritud isik-suslik omadus, nagu näiteks nooremal Hendrik Toomperel? Seda peaksid näi-tama lähiaastad ja loodetavasti avarduv mänguainestik.

Kuidas hoida teatri, eriti näitlejaloomingu elusust – see on õieti ainus, mis loeb! – ametlikult majanduslikule tulemuslikkusele orienteeritud kiirustavas argipäevas? Süvenemise ja pühendumise vähenemise, väsimuse, pealiskaudsuse ja rutiini võimust võtmise olukorras. Väikestel, end viimasel ajal targalt positsioneerinud ja kriitikas soositud kooslustel (Krahl, VAT Teater, „Theatrum“, juba ka NO) on see isegi kergem kui „suurtel“ ja „vanadel“. „Noored“ pole ammu „alternatiivsed“, vaid institutsionaliseeruvad tasapisi. Nende mured pole veel välja löönud.

Võib-olla hakkab lihtsate retseptide otsija jälle püsi-, s.o repertuaariteatrite põhimõttes kogu kurja juurt nägema? Ikka veel taipamata, et sellega kaoks ka ajutiste vabakoosluste värskus.

Kindlalt toimivaid retsepte pole. Õnneks on elus teater praeguse, simulaakrumite eluteatri kõrval üks kuratlikult visa nähtus.

Mõned rõõmud ka, muredega läbi-segi.

a) Toompea-kooli, Viljandi, VHK Teatrikooli teatriüliõpilaste õppelavastused, mõni kohe täitsa elus ja hea, korduvalt mängitav. Neil on olnud õnne õpetajate ja lavastajatega.

b) Uued (noorte) teatrimängulised algatused TMMi palet värskendamas ja

c) vanade vormisolek – Herta Elviste ja Lembit Eelmäe kui loome püsivuse märk.

d) Säravalt nõtkes uues lavavormis vana Haydn – Kaljuste „Nargen Opera“ Draamateatris!

e) Draamateatris regulaarseks saavad eesti kirjanike uute näidendite avalikud lugemised.

f) Ja üldse veel mõnede kirjameeste teatrilähenemine, teatril ja teatrist kirjutamine (näiteks Jan Kaus, Aare Pilv, Hasso Krull). Hakkab meenutama kaugeid aegu, mil just kirjanikud teatrit kõige huvitavamalt arvustasid.

Mati Undi puudumisega on ikkagi võimatu harjuda. Oli ka lahkumiste hooaeg, teater jäi vaesemaks. Gunnar Kilgas, Kaarel Kilvet, Liis Bender.

11. Liiga palju nägemata, mõnd veel jõuab.

„Sebastian“, „Meeletu“, „Impro 3“, „Seitse samuraid“, „Mõmmik“, „Salemi nõiad“, „Kratimäng“, „Suur kuri hunt“, ballett „Suveöö unenägu“, „Tuletikke laenamas“, „Terrorism“, „Aarete saar“, „Neli aastaega“, „Vee mälu“, „Kosmonaudi viimane teade...“, „Tundetud“, „Boob teab“, „Pál-tänava poisid“, „Iwona, burgundi printsess“, „Kustutage kuuvalgus“... ja üldse suur hulk suveteatrit ning vist kõik muusikalid.

BORIS TUCH:

1. Mart Kivastiku „Savonarola tuleriit“ ja Jaan Tätte „Meeletu“.

2. Raske vastata. Võib-olla „Cats“. Oli mitu huvitavat tõlketeost, kuid nende seast on võimatu nimetada midagi erilist.

3. Tahaksin üldisel foonil esile tõsta kolme lavastust:

a) Elmo Nüganeni „Tõde ja õigus. Teine osa“ Linnateatris. Väga võimas eepiline lavastus mitte ainult Tammsaare kontekstis, vaid arvesse võttes ka kõikvõimalikku sellega seonduvat poleemilistust. Ennekõike käib see jumala-probleemi kohta. Nii nagu kõigis Nüganeni parimates lavastustes, moodustub üldpilt erinevatest detailidest, koomilistest ja nukratest, kergemeelsetest ja filosoofilistest. Paneb imestama, et festivali „Draama 2005“ žürii seda lavastust mitte kuidagi ära ei märkinud.

b) Tiit Ojasoo „Julia“ Eesti Draamateatris. Harukordne näide sellest, et ka postmodernistlikku esteetikat võib kasutada väga tõsise mõttega lavastuse loomisel.

c) Tiit Ojasoo – Ene-Liis Semperi „Seitse samuraid NO 99s. Hooaja kõige vaa-

temängulisem lavastus. Selle välist vormistust nimetaksin parimaks.

4. Lavakujundus: „Seitse samuraid“ (Ene-Liis Semper). Muusikaline kujundus: „Aarete saar“ (Peeter Konovalov).

5. Mirtel Pohla („Julia“).

6. Rain Simmul („Meeletu“).

7. Martin Veinmanni Lorenzo Medici („Savonarola tuleriit“).

8. Tallinna Linnateater. Repertuaaris ei ole ühtki tükki, mille pärast peaks häbenema.

9. Teater ei pea olema liiga aktuaalne ja publitsistlik. Mulle tundub, et selline küsimuse asetuse on tingitud tutvumisest nende Skandinaavia teatrite praktikaga, kes lavastavad teravalt sotsiaalseid (aga mitte kuigi kunstipäraseid) näidendeid. Kahte sellist lavastust nägime festivalil „Talveöö unenägu“. Mäletan, et nendest ühe arutelul esitati küsimus, kas Linnateater võiks sellist näidendit lavastada. Vastus tuli viivitamatult: võiks, kuid publik sellele ei tuleks. Enamik inimesi, kes moodustab teatripubliku, elab selleks liiga raskelt, et ümbritseda end oma igapäevaprobleemidega veel ka teatris. Tore on see heaoluühiskonnas – inimesed on nõnda edukad, et on hädavajalik äratada nende uinuv südametunnistus. Meie inimesel ei uinu südametunnistus mitte liiga hea, vaid liiga halva elu pärast. Aga rikkurid, kelles pole säilinud tibatki südametunnistust, ei käi niikui nii tõsistel etendustel.

2004. aasta lõpul oli meil kaks katset teha varjamatult satiirilist teatrit – Eino Baskini „Kadrioru vanad“ ja Hardi Volmeri „Pehmed ja karvased saavad jalad alla“. Nende lavastuste sotsiaalne efekt oli tühine. Selles suhtes oli hoopis huvitavam Von Krahli Teatri postmodernistlik „Ema“, kus satiiri objektideks olid nii Gorki vananenud romaan kui ka see, kuidas Gorki tegijaile paistis – nemad ainult pisut modifitseerisid. Võimas sotsiaalne laeng oli

Linnateatri „Loomade farmil“. Ilmnes, et Orwelli satiir ei käi üksnes kommunistliku, vaid ka demokraatliku võimu kohta. Mitte juhuslikult ei teinud Riigikogu liikmed nägu, justkui ei saaks nad aru, millest jutt – kõik nad said ja tundsid end puudutatuna.

Eesti viimase aja originaaldramaturgiast kajastavad ühiskonna haigusi kõige rohkem Merle Karusoo näidendid (sealhulgas „Misjonärid“, mis on üles ehitatud sõdurite kirjadele Afganistanist 1980. aastatel ja nüüd Iraagist) ning Tätte „Meeletu“.

10. Mis kurvastas?

a) Mati Undi surm.

b) Festivali „Draama 2005“ ettevalmistuse ja teostuse kvaliteedi järsk langus. Väga ebaõnnestunud lõputseremoonia, organisatsioonide võimetus viia läbi festivali kokkuvõtvat konverentsi, žürii kummalised otsused, külaliste kaebused kurnava graafiku üle.

c) Väga närtsinud Oskar Lutsu „Kevade“ lavastus Eesti Draamateatris. Tundus, nagu ei oleks Priit Pedajast käesoleval hetkel see materjal kuigivõrd huvitanud. Aga milleks siis lavastada?

d) Vene teatri lavastus „Kuidas armastada keisrinna“. Täpsemalt, mitte lavastus, vaid seda ümbritsev. Jelena Skulskaja oli kirjutanud väga banaalse ja dramaturgiliselt abitu näidendi. Selle põhiteemaks on seksuaalprobleemid. Mitte ühtki süžeeleini ei olnud arendatud lõpuni, kogu huumor oli labane ja naljavaene. Kuid sellest ei ole veel midagi. Kellelgi ei ole keelatud kirjutada andetuid asju... Ka lavastada pole neid üldiselt keelatud – halba saab see teha vaid teatritele. Lavastaja Eduard Toman ja näitlejad püüdsid tõesti sellest mõtte-tusest pigistada välja rohkem, kui selles oli. Hullem on muu. See, kuidas autor organiseeris sellele kiitvat retseptiooni ning kui ilmus kaks arvustust, mis andsid objektiivse hinnangu (Jaanus Kullilt „Sirbis“ ja minult „Den za dnjo-

mis“, siis „vastulööki“. Sellised meetodid meenutavad väga kauget ajalugu seoses Valter Udami „Vastutusega“ Vene teatris ning ei oma analooge Eesti teatrielus.

11. Sel hooajal nägin väga vähe „Endla“ ja Rakvere Teatri lavastusi.

VAINO VAHING:

Et ma Mart Kivastiku „Savonarola tuleriita“ pole näinud, siis jääb NO 99 „Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki“. Veel tahaks ära märkida Kauksi Ülle „Taarka“. Dramaturgiliselt polnud see ehk see, mis võinuks olla, aga esteetilis-kultuurilis-antropoloogilisest aspektist oli see saavutus. Ehk üks kõitvamaid viimase aja suvelavastusi. Setudest on viimasel ajal palju räägitud, küll piirileppega seoses jne, aga „Taarkat“ vaadates sai setude eluolu ja kultuuri lausa käega katsuda.

2. Ariel Dorfmani „Surm ja tütarlaps“ Draamateatris Mati Undi lavastuses.

3. Ma pole väga objektiivne, sest suurem osa väljaspool Tartut etendunud lavastusi on nägemata. Siiski pean nähtuist parimaks Tiit Ojasoo „Vahel on tunne...“

4. Pole nagu pädev hindama, osalt ka sellepärast, et „Estonia“ lavastused on suures osas vaatamata.

5. Harriet Toompere „Surmas ja tütarlapses“ ja Merle Jääger „Taarkas“.

6. Lembit Eelmäe vanameistrina „Vanemuise“ „Vladimiri väljakus“.

8. „Vanemuine“.

9. Kui mingi nihe on toimunud – mõtlen viimast kümmet aastat –, siis on seda see, et vaimuelu, kultuurielu ei käi enam ümber teatri. Räägin seda Tartu kogemusest lähtudes, tartlasena. „Vanemuise“ ümber pole enam sellist vaimuelu, nagu oli seitsmekümnendatel. Siis tiirlesid ümber „Vanemuise“ nii kirjanikud, kunstnikud kui ka heliloojad. Täna mitte. Arvan, et põhjus pole teatris, teatri repertuaaripoliitikas –

põhjused on laiemad, sotsiaalpsühholoogilist laadi. Ja nimelt, et noortele pole teater eriti enam see teadmiste allikas ega innustaja nagu toona. Et vee peal püsida, peab noor inimene eelkõige õppima... meelelahutuseks, kui tahad vee peal püsida, jääb vähe aega. Arvan, et see on mööduv nähtus, sest nii noored kui ka vanad kohanevad valitseva sotsiaal-psühholoogilise õhkkonnaga ja hakkavad ka teatris midagi sügavamalt ja igavikulist nägema. Aga see võtab aega. Veel üks mõte – teater pole (ehk?) enam nii opositsiooniline institutsioon, kui oli toona.

10. Kui ma eelmise aasta ankeedis kurtisin, et raskusi on teiste teatrite lavastuste vaatamisega peale „Vanemuise“ (pole piletit, ei tea, kus saab ööbida, jne), siis sel aastal on nii mõnigi teater „õppust võtnud“. Nii on Pärnu „Endla“ kutsunud oma uudislavastuste esietendustele ja võimaldanud ka ööbimiskoha. Kahjuks ei ole seni nende vastutulekkust saanud kasutada. Sama käib ka Draamateatri kohta. See on meeldiv tendents.

11. Nägemata on kõik „Estonia“ balletid. Püüan sel hooajal seda korvata. Veel: Draamateatris „Julia“ ja „Savonarola tuleriit“, Linnateatris Tätte „Meeletu“ ja enamik Rakvere ja Pärnu teatri lavastusi. Hoopis unarusse olen jätnud „Ugala“ ja see pole andeksantav.

PARIMAD LAVASTUSED 2004/2005

Teatrihooaega 2004/2005 hindas kakskümmend üks teatrikriitikut ja -uurijat. Kui paari viimast hooaega on kriitikute arvates iseloomustanud ülekaalukate šedöövrite puudumine ja hajus üldpilt, siis sel korral on esikolmiku lavastused saanud märgatavalt rohkem häält.

1. William Shakespeare'i sõnadel „Julia“, Eesti Draamateater. Lavastaja Tiit Ojasoo. – 13 häält.
2. A. H. Tammsaare – Elmo Nüganen, „Tõde ja õigus. Teine osa“, Tallinna Linnateater. Lavastaja Elmo Nüganen. – 12 häält.
3. Mart Kivastik, „Põrgu värk“, MTÜ Ühendus R.A.A.A.M. Lavastaja Hendrik Toompere jun. – 9 häält.

